D-RAS PR. AUGUSTAITIS

LIETUVYBĖS ELEMENTAI LENKŲ ROMANTIZME

LEIDINYS LIETUVIŲ KALBA.

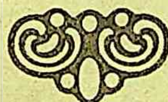

VILNIUS ◇ ◇ ◇ „VILNIEČIO“ LEIDINYS ◇ ◇ ◇ 1921.
„ŽAIBO“ SPAUSTUVĖ.

D-ras Pr. AUGUSTAITIS

LIETUVYBĖS ELEMENTAI LENKŲ ROMANTIZME

LEIDINYS LETUVIŲ KALBA.

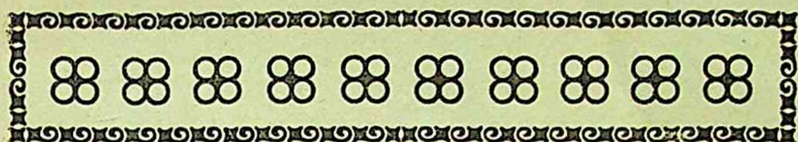

VILNIUS ◆ ◆ ◆ „VILNIECIO“ LEIDINYS ◆ ◆ ◆ 1921.
„ŽAIBO“ SPAUSTUVĖ

1911 metais, kaipo Fribourg'o universito filosofijos skyriaus studentas, išleidau disertaciją „Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyźmie polskim". Nesutikus universito skyriui priimti šią disertaciją lietuvių kalba, išleidau jąją lenkų kalba. Nors daug dalykų joje yra taisytinų, bet kaip kurių šaltinių trūkstant, prisieina vien tik pasitenkinti pačio rašto išleidimu lietuvių kalba, su vienu kitu prierašu, kurių nebuvo lenkų kalba leidinyje.

Norėtųsi šiuo leidiniu pajudinti dar kartą disertacijoje gvildenamąjį klausimą, nes tai yra labai plati ir maloni mūsų literatūros kritikams dirva.

Autorius.

Lenkų romantizmo gilesni tyrinėjimai parodo mums kas kart labiau jojo tikrą esmę ir nušviečia jojo istoriją, — atrandama vis naujų ikišiol nežinomų asmenų, įsigilinama labiau į pačią romantizmo laikų literatūros kritiką.

— Iš skaitlingų ir įvairių lenkų romantizmo krypsnių ypatingai vienas patraukia mūsų akį, tai Lietuvos įtaka į lenkų romantizmą. Nors tai yra begalo įdomus klausimas, vienog ikišiol visiškai neišdirbtas. Apie atskirus autorius veikalų ir pastabų esama nemaža, kadangi toji srovė buvo taip stipri, kad lenkų literatūros istorija to negalėjo nepastebėti. Ne tik Mickevičius Gražinoje, Konrade Valenrode, Slovackis Mindauge, net Krasinskis savo pirmutiniuose kuriniuose, bet ir mažesnių poetų daugelis ta tėma naudojosi. Įsigilindama literatūros kritika į šiuos rašytojus negalėjo nepastebėti šio krypsnio lenkų literatūroje, bet tai buvo daroma daugiau atskirų rašytojų, negu visos srovės žvilgsniu.

Šitasai mūsų veikalėlis stengsis šią spragą šiek tiek užpildyti. Ir čionai mes negvildensime Lietuvos įtakos į visą lenkų romantizmą, bet tiktai į jojo pradžią, būtent iki 1830 metų, apleisdami jojo vėlesnį išsivystymą. Mums čionai rūpės pastebėti, kaip toji srovė palengva prasidėjo, plėtojosi ir galutinai Mickevičiaus nustatyta į pastoves, bent pamatiniuose dalykuose, formas, jau daugiau nebeatsimainė. Todel šio mūsų veikalėlio užduotė bus surasti lietuvybės elementų ankstybesniajame lenkų romantizme ir net tame prieš romantizmą laikotarpyje, kurisai nors poezijoje buvo grynai klasinis, bet jau kritikoje, literatūros istorijos tyrinėjimuose palengva skynė kelią romantizmui.

I.

Pirmiau negu pradėsime užsiiminėti mūsų klausimu, tų aplinkybių geresniam supratimui ir išaiškinimui, kuriose lietuvybės elementai galėjo įgyti tokios vertės, kaipo artistinė medžiaga, dirstelkime šiek tiek į lenkų ir vakarų Eiropos romantizmą.

Taip kaip didžiąja prancūzų revoliucija užsibaigė viena Eiropos istorijos epoka ir prasidėjo nauja, taip lygiai literatūros dirvoje romantizmas uždarydamas ir nustūmdamas šalin senesnę dailę ir josios senesnį supratimą, jos vieton įvedė naują pasaulį ir naujų supratimų. Kaip prancūzų revoliucija buvo tam·tikrais atsitikimais prirengta, taip lygiai ir romantizmas neišdygo staiga, bet vystėsi palengva iš įvairių dėsnių ir dvasinių apsireiškimų, kuriuos pagimdė XVIII šimtmečio Eiropa.

Visus tuos iš senesnės epokos paimtus davinius romantizmas perdirbo ir sunaudojo atatinkamai savo esmei; kurie seniau turėjo antraeilės vertės, jis pastatė juos pirmon vieton, arba net tuos, kurie su poezija ir daile artimesnio ryšio neturėjo, padarė juos perdėm artistiniais ir literatūriniais veiksniais.

Mes susitiksime pirmiausia romantizme su labai stipriu krypsniu prie istorijos ir istoriškumo. Tiesa, kad klasinėje epokoje dažnai istoriniai faktai ir asmenys suteikdavo artistiniam kuriniui tėmų. Klasinė prancūzų tragedija kaip XVII, taip ir XVIII šimtmetyje beveik visados ieškodavo istorinių tėmų — visos klasinės epopėjos yra istorinės. XVIII šimtmetyje labai išsivystė neva istorinis romanas. Buvo tai tačiau tik paviršutinis istoriškumas. Istorinis pavadinimas buvo tiktai kaipo skraistė, po kurią dangstėsi XVII ir XVIII šimtm. ir autoriaus laikų asmenys, būdai, supratimai. Poetams ir apysakų rašytojams visai nerūpėjo teisingai ir aiškiai nupiešti istorinės epokos dvasią, kurioje jie talpindavo savo kurinių veikimą.

Romantizmas, kursai buvo naturalumo ir tiesos reakcija prieš praėjusios epokos nenaturalumą, prieš istorijos šabloninį ir neindividinį vartojimą, dabar gi tuo žvilgsniu atrodo visai kitaip. Mickevičius sako, kad jisai negali kęsti poezijoje karalių, kurių nesama istorijoje, ir salų bei šalių, kurių negalima atrasti

ant žemėlapio[1]). Ne patsai romantizmas pradėjo taip tikrai ir istoriškai elgtis su istorinėmis tėmomis poezijoje, jisai tiktai išplėtojo tą, kas prieš jį jau pradėjo vystytis ir atsirasti. Pirmiausiai čionai veikia didelis istorijos mokslų pražydėjimas, prasidėjusis nuo Leibnitzo, kuris pirmutinis reikalavo šaltinių kritikos. Tasai didėjąs istorijos mokslų pražydėjimas ypatingai atkreipia domėsio XVIII šim. pabaigoje ir XIX pradžioje ir apsireiškia visose be išimties literatūrose. Svarbiausieji Eiropos istorikai priklauso tai epokai.

— Gilesni istorijos tyrinėjimai paveike taip, kad tų laikų žmonių įsivaizdinimai apie įvairias epokas yra geresni ir atatinkamesni tiesai. Waltero Scotto (1771—1832) istorinės apysakos, yra kaipo šios atmainos artistinis rezultatas. Nors Scott'as į pirmesnių epokų žmonių psychologiją perdaug negalėjo įsigilinti, jojo pav. viduramžio žmonės mąsto ir kalba taip, kaip XVIII ir XIX šimtmečio žmonės, bet jeigu mes dirstelsime į paviršutinę epokos išvaizdą, į josios materialinį paveikslą, tai tuo žvilgsniu Walter Scott yra, be abejojimo, padaręs didelį žingsnį pirmyn, sulyginus jį su iki tų laikų romanu. Be to visame jojo dalyko supratime yra labai aiškus noras tolimesnes epokas nupiešti teisingai ir atatinkamai istorijai.

Istorijos mokslų žydėjimo įtaka į artistinę dirvą, epokoje prieš romantizmą, labiausiai pastebima vokiečių literatūroje. Lessing'as ir Herder'is priėjo tuo keliu prie savo literatūrinių-artistinių pažvalgų ir prie tų ypatybių, kurios parodo jųjų kaipo kritikų vertę: Herderis savo universalumu, kuris jį galutinai nuvedė į liaudies poezijos studijas, kuo jisai daug prisidėjo prie literatūrinės kritikos išsiplėtojimo, ir galutinai prie romantizmo, Lessingas prie prancūzų klasinės tragedijos silpnų pusių atradimo ir iki Šekspyrui. Su geresniu istorijos supratimu Winckelmann'as geriau ir giliau supranta klasinę dailę.

Pas Goethe toji įtaka tuojau apsireiškė jojo dramos istoriniame kurinyje „Götz von Berlichingen", apie kurį Mickevičius išsireiškė, kad jisai padaręs epoką literatūroje ir kad Goethe įspėjo joje epokos dvasią [2]). Istorijos mokslų žydėjimas, be kitų priežasčių, išaiškina mums ir istorines Schiller'io dramas.

Toksai pats apsireiškimas pastebima ir lenkų literatūroje. Iš nupuolimo į kurį sasų laikai buvo įstūmę lenkų istoriografiją, ji atsikelia XVIII šim. pabaigoje, išduodama Naruševičių ir visą jojo istorijos kritikos veikimą, išduoda mokslo vyrų ir specialinių tyrinėtojų, kaip Albentrandi, Čacki ir kiti. Lenkų istoriografija tos vietos ir vėliau nėbeapleidžia, jųjų istoriografija plė-

---

[1]) Mickiewicz. Korespondencje t. IV. Wyd. 3. Paryż 1885, pusl. 103.
[2]) O krytykach i recezentach warszawskich. Dzieła t. IV. Paryż pusl. 182).

tojasi kiekybėje ir tobulinasi kokybėje. Pirmieji XIX šim. dešimtmečiai, tai yra josios puikaus išsiplėtojimo metai. Išleidžiami ne tik darbai, bet ir medžiaga su šaltiniais; tų laikų ne tik Varšuvos ir Vilniaus bet ir provincijos laikraštija užversta medžiaga ir istoriniais straipsniais,—išeina daug istorinių veikalų.

Tą judėjimą labai remia Varšuvos Mokslo Mylėtojų Draugija. Greta Varšuvos daug prisideda prie to darbo ir Vilniaus universitas, ypatingai gi profesorius Lelevelis. Bet jeigu yra kalba apie klausimą, kuris mums čion rūpi, būtent apie istorijos mokslų ir jųjų žydejimo ryšį su naujų istoriškumo supratimu, su kuriuo susitinkame romantizmo poezijoje, tai lenkų romantizmui, tuo žvilgsniu, daugiausiai pasidarbavo Lelevelis. Kada-gi Mickevičius eilėse Leleveliui sako:

I daruj, jeżeli będziem chwalić się po świątu,
Że od Ciebie wzięliśmy na ten wieniec kwiatu.

tai nėra čionai tiktai pagyrimas, arba poetiškas išsireiškimas, bet tikriausioji tiesa. Lelevelis platino savo skaitlingų mokinių tarpe istorinės metodės tikrą pažinimą, mokino įsigilinti gerai į įvarius asmenis, mokino kaip atskirti žmones ir laikus. Ir kada pas Mickevičių pastebime nenoro prie senesnio šabloninio elgimosi su istorinėmis tėmomis, ir kada randame įsigilinimų ir įvairių istorijos epokų teisingesnių supratimų, tai drąsiai galime sakyti, kada greta su tolimesne literatūrine įtaka (vokiečių literatūra) yra tame didelė dalis ir Lelevelio įtakos.

Jau prieš romantizmą pasirodo kur nekur to krypsnio ženklai, būtent lenkų istorinis romanas pirmutiniuose trejuose XIX šimtmečio dešimtmečiuose. Nors tasai romanas, chronologijos žvilgsniu, yra jau romantizmo periode, vienog jisai dar plėtojasi iš senesnės įtakos. Yra jame daug klasicizmo; jungiasi jisai su sentimentaliniu romanu [3]).

Sekdami-gi Walter Scott'ą, tie apysakų rašytojai, parodo daug tendencijos teisingai nupiešti įvairias istorijos epokas; tuo žvilgsniu, jisai jau daug skiriasi nuo pseudoklasinio XVIII šimtmečio romano [4]).

Tų apysakų veiksmas yra Lenkija. Iš viso dalykų nupiešimo, dekoracijos, istorinės pusės matyti, kad jojo autoriams visai nebuvo svetima tų laikų lenkų istoriografija; iš jos jie semia medžiagą, iš jos mokosi ir sužino kaip atrodė Lenkija įvairiose epokose. Niemcevičius, Bernatavičius, Skarbek, visi rimtai rengėsi prie savo kurinių. Net gi toksai Tomaševskis, pirmiau negu pradėjo rašyti savo Jagielonydą, studijavo jau tų laikų istoriją.

---

[3]) Žiur. apie jį: Tarnowski, Romans polski w XIX w. Przegląd polski r. 1875 t. I.

[4]) Sulygink pav. Jezerskio „Goworka“ ir Rzepicha (p. Gubrynowicz Romans polski za Stanisława Augusta. Lwów 1904 pusl. 125 ir t.

Romantizmo krypsnyje prie istorijos ir istoriškumo ypatingai vienas dalykas pažymėtinas, juo labiau, kad jisai labiau iš kilo už kitus ir paliko romantizmo poezijoje daugiau charakteringos ypatybės, tai jojo atsigrįžimas i viduramžį. Jisai jau buvo pastebirnas ir pirmiau; juk tai epokai priklauso Ossiano dainos, romantizmas gi patsai tą apsireiškimą išplėtojo ir kiek tik galėjo jį sunaudojo. Labai gražiai išsireiškia apie tai Ricarda Huch' „Wie eine grosse Revolution die neue Zeit eröffnete, ist sie durch eine andere, die französische beschlossen, während gleichzeitig die Romantik ein erneutes erhöhtes Mittelalter heraufführte“ [5]). Tasai viduramžio pamylėjimas labai stipriai pastebimas pas vokiečių romantikus. Wackenroder garbina viduramžinę dailę; Tieck savo dramatiniuose kuriniuose gvildena viduramžines apysakas; didžiausias gi vidurinių amžių garbintojas, tasai kursai garbinimą savo teorijoje motyvavo, kurisai vidurinius amžius apibūdino kaipo prakilniausią ir gražiausią žmonijos istorijos epoką, buvo tai A. W. Schlegel [6]).

Toji pakraipa labai stipriai apsireiškia ir lenkų romantinėje literatūroje. Mickevičius įžangoje į pirmutinę savo poezijos laidą garbina vidurinius amžius, kaipo poetinio įkvėpimo laikus, ir sekdamas vokiečių teoretikus (ypatingai Schlegel) identifikuoja vidurinius amžius su romantiškumu: „Poezija eidama tvirtai su atmainomis, priiminėdavo visados kaskart tikresnę išvaizdą ir būdą. Nauji jausmai ir supratimai, kurie tik barbarams buvo tinkami, taip vadinama karžygių dvasia ir su ja sujungta pagarba ir meilė gražiajai lyčiai, Graikijai ir Romai nežinoma, grieštas garbės teisių saugojimas, tikybiniai užsimąstymai, barbariškų tautų mitiniai pasakojimai ir įsivaizdinimai sumaišyti kartu su senovės stabmeldžių ir naujųjų krikščionių, štai kas sudaro viduriniuose amžiuose romantinį pasaulį, kurio poezija vadinasi romantine. Toji poezija turėjo savo pastovų, liudnų ir greitų normandų, linksmų minnesengerų, jautrių trubadūrų vietinės įtakos nustatomą būdą. Paviršutinė išvaizda, arba kalba, esanti šiaurinių ir Romos kalbą lipinys, tapo pavadinta romanų kalba: iš to pareina, kad vėlesnieji rašytojai tą poeziją ir laikų dvasią pavadino romantine [7]). Dar aiškiau vidurinių amžių garbinimą randame pas Mochnackį. „O duchu i źródłach poezyi w Polsce“ jisai štai kaip kalba: „Vienašalinis ir tik kvailu nežinojimu paremtas įsikalbėjimas, kuriais vadovaudamiesi vidurinius amžius vadina barbariškais, kurie yra tikra epopeja, arba geriau sakant dramatinis žmonijos istorijoje vaizdelis... Krikščio-

[5]) Ricarda Huch, Blütezeit der Romantik. Dritte Aufflage. Leipzig 1908 pusl. 81.
[6]) Haym. Die romantische Schule. Berlin 1870. pusl. 121, 822, 854.
[7]) Mickiewicz, Dziela t. IV. Paryž pusl. 164, beto 170—173.

nijos labdaringa įtaka į laukinį šiaurės karžygių heroizmą, padarė pradžią karžygijai, o toji graži ir visos beveik krikščioniškos Eiropos bendra įstaiga, turėjo savyje viską, kas buvo visados nepeiktina ir garbinga, nes rėmėsi idealiniu proto kilimu, gilia tikyba, sujungta su pagarba gražiajai lyčiai, su prakilnia drąsa... Asmeninės drąsos, karžyginių darbų, idealinės meilės ir religinio užsidegimo laikai, turėjo būti poetų laikai. Žmonės, kurie viską darė jausmingai ir su užsidegimu, be abėjonės daugiau buvo palinkę prie poezijos, negu tie, kurie gyveno prieš juos ir jųjų įpėdiniai. Karžygių gyvenimas skiriamas karui, rūmų šventėms, turnejams ir religinėms praktikoms pagimdė tokią poeziją, kuria dar ir šiandien stebimės“ [8]) Brodziński's irgi giria vidurinius amžius, bet jisai moka į juos žiurėti ir kritingai, [9]) ir nors pastebi, kad viduramžinė Lenkija neturėjo tokios karžygijos, kokia buvo vakaruose, ir neturėjo trubadūrų, todel vakarų viduriniai amžiai negalėjo duoti lenkų romantizmui artistinės medžiagos [10]). Lenkų poezijoje toji pakraipa apsireiškė dvejopu būdu: pirmutinis būdas ir ne taip pasekmingas, tai tiesioginis anglų ir vokiečių literatūros sekimas (Walter Scott, Schiller); taip darė pav. Odyniec, Vitvickis ir kiti mažesnieji romantikai; prie jųjų galima priskaityti pradedantį rašyti Slovackį ir Krasinskį. Antra gi laimingesnė pakraipa apsireiškia pas Mickevičių, kurisai, nors poezijos pagrindan dėdamas viduramžį, mokėjo tačiau visą eiropinę pakraipą pritaikyti prie Lenkijos sąlygų. Vis-gi atsigrįžimas į vidurinius amžius lenkų romantizme nebuvo toks stiprus ir nepadarė tokios didelės įtakos į visą tautą, kaip atsitiko Vokietijoje, bet gi jojo ženklų yra pasilikę nemaža.

Su grįžimu į vidurinius amžius eina greta taippat atsigrįžimas į prieš istorinius laikus, archajologiją, mitologiją ir etnografiją. Žinoma, kad čionai veikia taip gi ir kiti psichologiniai ir artistiniai veiksniai; atsigrįžime į etnografiją ir į liaudies poeziją pastebime noro atnaujinti artistinę poeziją, liaudies poezija. Pati krypsnio prie archajologijos pradžia nėkiek nesiskiria nuo istorijos.

Kada gi 1802 metais Kollontaj rodydamas etnografinių tyrinėjimų svarbą, ir nustatydamas jųjų programą, taip rašė: „Norėdami ieškoti mūsų papročiuose žinių iš pradinių tradicijų ir panašumo senovės tautoms, reikia mums pažinti visų provincijų,

---

[8]) Dziennik Warszawski, t. I. m. 1825, pusl. 161, 164—165, 170.

[9]) Sul. Pamiętnik Warszawski, met VI. t. XVIII w Warszawie 1820. pusl. 335—336. („Myśli o dążeniu polskiej literatury“). O klasyczności i romantyczności (pisma, wyd. Kraszewskiego. Tom III. Poznań 1872. pusl. 27 ir toliau.

[10]) Ten pat pusl. 49—50.

vaivadijų liaudies papročius[11]). Tai reiškia, kad etnografiniai tyrinėjimai jam tiktai yra būdai prie istorinių tyrinėjimų.

— Plėtojasi tuo laiku savo šalies senovės dalykų tyrinėjimai, vokiečių pas vokiečius, slavių senovės dalykų pas slavius; paminėkime čionai nors lenkų autorius: Potockį[12]), Chodakovskį[13]), Lelevelį[14]), Suroviecką[15]), Rakoviecką[16]) ir kitų daugelį. Ne mūsų čionai užduotė smulkmeniškai išrodyti tas klausimas, mums čionai tiktai rūpi pažymėti tasai faktas kaipo pagrindas mūsų tolimesnėms pastaboms, daugiau smulkmenų galima rasti pav. kad ir Murko's[17]) ir Francevo[18]) veikaluose.

Mitologija užsiminėta, tiesa, jau nuo senai, kaip istorijos taip ir literatūros žvilgsniu (senovės mitologiją kaipo paveikslų, alegorijų poezijoje šaltinis), bet tai buvo Romos ir Graikų mitologija, su kuria jau buvo tų laikų žmonės apsipratę, kaipo išauklėti klasine prancuzų ir latynų poezija. Dabar gi, XIX šimtmečio pradžioje pradeda visuomenė interesuotis ir kitų tautų mitologija, ir palengva pradeda atsirasti naujas mokslas—palyginamoji mitologija. Pirmiausiai tai atsitinka vakarų Eiropoje (Vokietijoje ir Prancuzijoje), bet to krypsnio apsireiškimai, nors nelabai dar skaitlingi jau yra ir Lenkijoje.

Groddeck 1805 m. mokina, kaip reikia rašyti apie mitologijos dalykus,[19]) geriau sakant, paduoda trumpai mitologijos metodologiją.

Groddeck'o balsas nepraužė dovanai; 1818 m. pasirodė Ignaco Jagielos rašinys „o mitologji", kurioje autorius aiškiai mini Groddeck'ą[20]). Suprantamas visai dalykas, kad tuo metu atsiranda darbų ir apie slavių mitologiją. Jau Kollontaj' aukščiau minėtame laiške, kuriame nori, kad būtų renkama etnografinė medžiaga, norėtų ir gi turėti surinktų žinių „apie prietarus, burtus, bet ištikrųjų jisai turi mintyje likusius senovės stab-

---

[11]) Chmielowski, Hist. literatury polskiej, t. III. Warszawa 1899, pusl. 29.

[12]) Recherches sur la Sarmatie, Warszawa 1792. Histoire primitive des peuples de la Russie 1802 i kiti.

[13]) O Słowianszczyźnie przed chrzescijaństwem (Cwicz. naukowe 1818 II).

[14]) Wiadomości o narodach aż do wieku X wewnątrz Europy będących. Warszawa 1814 i visa kitų rašinių eilė išleistų kartu: Polsko, dzieje, jej rzeczy.

[15]) O sposobie dopełnienia historyi słowian. (Rocznik Tow. P. N. Warszawa 1812, VIII.) Sledzenie początków narodów słowiańskich (ten pat 1824, XVII).

[16]) Prawda ruska 2 tomu. Warszawa 1820—22.

[17]) Deutsche Einflüsse auf die Anfange der slavichen Romantik. Graz 1897.

[18]) Polskoje sławianowiedienije konca XVIII ir XIX šimt pirmo ketvirto dalis. Praga 1906.

[19]) Dziennik Wil. t. I. r. 1805 pusl. 44—53, jak należy pisać o przedmiotach mitologicznych.

[20]) Tyg. Wil. t. VI.9 Vilnius 1818. 126 num., 257—280 pusl.

beldžių tikybos papročius"[21]) — 1816 metais pasirodo Vesolovskio darbas „apie slavių, Lenkijos gyventojų tikybinius senoviškumus" [22]).

Chodakovski's (Čarnocki) savo veikale apie prieškrikščionijos slaviją tyrinėja ypatingai slavių mitologija. Laikraštis „Lech" talpina rašinį apie „senovės slavių mitologiją". Ant galo į mokslo vėžes (pagal tuos laikus) tą klausimą pastato Lelevel'is. Pripuolamai apie tai kalba ir kiti tų laikų slavininkai.

Mitologija, kaipo medžiaga poezijai ir kaipo vienas tos poezijos teknikos būdas literatūros kritikai rūpėjo ir pirmiau [23]), bet tai buvo klasinė mitologija. Prancūzų klasinė poezija, klasine mitologija yra persisunkusi vokiečių poezja XVIII šimtmečio antroje pusėje (Goethe, Schiller), ir lenkų kaip Stanislavo metu, taip ir Varšuvos kunigaikštystės ir Karalystės metais.

Bet naujos pažvalgos į meną, naujas krypsnys mitologijos tyrinėjime, grįžimu į viduramžį, į savytumą, kurisai apibūdina naują poezijos epoką, paveikė taip, kad ir klasinė mitologija, kaipo įkvėpimo ir poezijos pagražinimų šaltinis turėjo sutikti pasipriešinimo, reakcijos. Toji rąakcija pasirodė tame romantizme, kurisai daugiausiai apie save galvojo, kurisai, teorijos žvilgsniu, buvo labiausiai išsivystęs, būtent vokiečių romantizmas.

A. W. Schlegel stengiasi klasinę mitologiją pakeisti germanų, vokiečių ir skandinavų mitologija [24]). Labai įdomus tos pažvalgos atspindys apsireiškia romantizmo literatūrinėje kritikoje pas Mochnackį, į kurio pažvalgą abudu Schlegeliu, ypatingai gi August. Schlegel, turėjo didelės įtakos. Ir Mochnackis yra tos nuomonės, kad mitologija, arba kaip jisai sako „religiniai sistemai" yra gausus poezijai šaltinis. Reakcijoje prieš klasicizmą, jisai atmeta senovės mitologiją, o į jos vietą stengiasi įvesti slavių mitologiją. Veikale „O duchu i źródłach poezji w Polsce" taip sako: „Ar-gi religiniai sistemai, fantastinės pagonijos pareigos, tautų būdas ir laikų ypatybės prieš krikščionijos persikėlimą į mūsų bočių žemę, negalėtų būti gausus tautinės poezijos šaltinis? Slaviai tikėjo į namines ir viešas dievybių globojamąsias doras, atiduodavo pagarbą perkūno, žaibų ir viso pasaulio tvėrėjui. Jųjų mitologijoje atrandame šviesos ir proto aukštesnę pažangą. Jųjų iškilmybių, šventų vietų, paminklų ir bažnyčių aprašymai turi ne vieną gilią mintį, ne vieną tveriančiosios vaizdenos kibirkštį [25]).

---

[21]) Chmielowski l. cit.

[22]) Tow. Przyjac. N. rocznik. Warsz. 1816. t. II.

[23]) Apie tai rašė Ks. L. Zalewski savo darbe: „Sztuka rymotworcza Franc. Xawerego Dmochowskiego Warszawa 1910. pusl. 122 — 124, 157—161, 182—184, 242—244.

[24]) Haym, pusl. 182 ir toliau.

[25]) Dzien. Warszawski. x t. I. 1825. Nr. 2 pusl. 150.

Bet slavių mitoliginis sistemas, Mochnackio nuomone, nebuvo taip išsivystęs artizmo ir minties žvilgsniu, kaip klasinė mitologija; toji slavių mitologija nebuvo taip apdirbta, nė tų laikų tyrinėjimai neįstengė atstoti senovės mitologijos vietą, kuri taip buvo poetams patogi ir taip išdirbta iki mažiausių smulkmenų. Čion į pagalbą kritikui ateina Schlegel'is. Ir jį sekdamas Mochnackis nurodo lenkų protams, kaip „naujų grožybių lauką" skandinavų mitologiją, apie kurią kalba pusl. 151—160. Tą keistą mintį Mochnackis remia Čackio istoriniais tyrinėjimais, kuris išrodinėjo, kad slavių tautų būta artimuose ryšiuose su skandinavų tautomis ir kad tų ryšių liekanos esančios užsilikusios lenkų teisdavystėje ir kaip kuriuose papročiuose [26]). Patsai-gi Mochnackis apie tai štai kaip kalba: „Nemirštamieji Čackio tyrinėjimai mums rodo, kad apsigyvenusios slavių žemėje tautos turėjo daug ryšių su šiaurės gyventojais. Teisių, prekybos, įstaigų, papročių ir šiaurės dainų liekanos mūsų žemėje, laikų ranka išnaikintos mus įtikina, kad skaldų tėvynė ir dainos mūsų bočiams buvo žinomos. Prailginkime senovės poezijos tęsinį ir padauginkime mūsų tautos liekanas liudnomis šiaurės pasakomis. Mūsų tiek tautų milžiniškos tėvynės turtais papuoštoje literatūroje apsireiškė naujas, atatinkamas būdas, auklėtas gal keista bet nepaprasta šiaurinio romantiškumo dvasia [27]).

Tų laikų literatūroje Mochnackio sumanymas neprigijo, vienog jisai yra tautinės mitologijos troškimo charakteringas apsireiškimas, kurisai pasirodo pas visus tų laikų kritikus, ir poetus, be to tais laikais nebuvo skiriama mitologijos nuo folkloro.

Visų romantizmo krypsnių stipriausiai išsivystė atsižvelgimas į etnografiją.

Jojo smulkmeniškos istorijos čionai nepaduosime, juolabiau kad iki šių laikų atliktuose Chmielovskio [28]), Dropiovskio. [29]), Zdziarskio [30]), Kosovskio [31]), Murkos [32]), ir kitų darbuose randame visai užtektinai bent mūsų klausimui žinių. Pasitenkinkime tiktai trumpa to klausimo apžvalga.

Jau XVIII šimtmetyje randame kur ne kur liaudies poezijos interesavimosi ženklų ir josios įtakos į artistinę poeziją.

---

[26]) Chmielowski, Dzieje krytyki liter. w Polsce. Warszawa 1902. dusl. 165.

[27]) Rozpr. cit. pusl. 15.

[28]) Dzieje krytyki pusl. 137 ir toliau.

[29]) Pierwsze ślady zajęcia się twórczością ludową w literaturze polskiej XIX w. 1800—1818. (Sprawozdanie gimnazjum w Rzeszowie r. 1900.

[30]) Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX w. Warszawa 1901 pusl. 3 ir toliau.

[31]) Brodzińskiego tłumaczenia pieśni ludowych. Lwów 1906.

[32]) Deutsche Einflüsse.

Chreptovičius užvardintame straipsnyje „Poezija“, tilpusiame Varšuvos Krasickio leidžiamajame „reikalingiausiųjų žinių rinkinyje“ [33]) kreipė domės į liaudies dainas, kaipo į poetinės kurybos pradžią: „Liaudies dainos, kurias kasdien girdime įvairiose kalbose, rodo mums prigimtų žmogaus širdies palinkimų dainuoti, iš kitos-gi pusės mums nušviečia poezijos pradžią [34]). Pas Karpinskį girdime dažnai kaip ir liaudies poezijos atbalsių. Nera abejonės, kad daug yra liaudies poezijos davinių Kniaznino poezijoje [35]).

Pačioj XIX šimtmečio pradžioje (1802) turime Kollontajaus, į Krokuvos knygininką Joną Majų laišką, kuriame Kollontajus, kalba plačiai, paduodamas etnografinių tyrinėjimų programą. Į tų tyrinėjimų ribas jisai nori įtraukti liaudies kalbą, drabužius, papročius, žaislus, muziką, dainas, burtus, maistą, butą, darbą, būdą, liaudies mediciną. Tuo pačiu laiku su Kollontajaus, laišku jau pradėjo rodytis šen ir ten etnografinių tyrinėjimų; pav. „Tyg. Wil.“ 1809 pasirodė nežinomojo autoriaus straipsnis (patys tyrinėjimai buvo jau padaryti 1800 m.) [36]). Lelevel'is 1801 metais surinko nežymų liaudies dainų skaitlių [37]) Tuo pačiu laiku buvo daromi Neliubavičiaus, Čackio ir kitų tyrinėjimai [38]).

Jau kartą pradėtas krypsnys nemažėja, bet auga ir stiprėja kaskart labiau, nors artistinė poezija stovi visai ant kitokio pamato. Varšuvos Mokslo Mylėtojų Draugija, kurioje XIX šimtmečio pradžioje buvo surinkti svarbiausi mokslo ir šiaip kultūros lenkų visuomenės darbai, labai gyvai užsiima etnografiniais tyrinėjimais, kartu su jais, žinoma, ir liaudies dainomis, nors Draugijos narių poezija buvo perdėm klasinė. Kollontaj'us aukščiau minėto laiško kopiją pasiuntė Čackiui, šitasai-gi apie tai pareiškė Draugijos susirinkime, kurio buvo toksai rezultatas, kad 1804 tapo įkurta „deputacija“, kurios užduotė turėjo būti rinkti etnografinės medžiagos [39]). Ir kiti Draugijos nariai nepasigailėdavo tam dalykui laiko kaip pav.: Bogušas, Surovieckis, Kosovskis, Stašicas. Žymiausias toj dirvoj darbininkas tame laike yra Zorjan-Dolenga Chodakovski (Adomas Čarnockis);

---

33) m. 1871 pusl. 378—381.

34) Chmielowski, Dzieje krytyki pusl. 106. Ks. L. Zalewski, Kto jest autorem artykułu o poezji, zawartym w Zbiorze potrzebniejszych wiadości r. 1871? (Pamiętnik literacki r. 1907 pusl. 490—492.

35) Wł. Jankowski, pierwiastek ludowy w poezji F. D. Kniaznina (Lud, tom VIII m. 1902. pusl. 127—141.

36) Dopiowski pusl. 22.

37) Ten pat.

38) Ten pat 23—25.

39) Ten pat 27.

jojo veikaluos apie slaviją, laikuose prieš krikščioniją, greta su archajologijos ir mitologijos žiniomis yra daug labai ir etnografinių pastabų. Chodakovskio pavyzdys padarė labai didelės įtakos, ir štai XIX šimtmečio antrame ir trečiame dešimtmetyje, liaudies dalykais užsiėmimas pakyla labai, apie ką liudija tų laikų laikraščiuose visa eilė straipsnių [40]). Iš žymesniųjų yra: Kristino Lach Širmos laiškas „Dziennik Wil." 1818 metuose, Brodzinskio rašinys „o klasyczności ir romantyczności" [41]). ir Mochnackio: „o duchu i źródłach poezji w Polsce".

Šie trys ypatingai mums čionai svarbūs, nes jie kreipia labiausiai domės į liaudies poeziją, kada-gi ikišiol straipsniuose ir rašiniuose būdavo kalba tik bendrai apie etnografinę medžiagą. Lach'as, ir Brodzinskis, ir Mochnackis pirmiausiai mato liaudies dainų gražumą, kuris glūdi jųjų paprastume, naturalume, savytume ir tikisi, po liaudies poezijos, artistinės poezijos atgijimo. Lach Širma štai pav. kaip rašo: „Labai naudingas būtų daiktas užsiimti liaudies dainų, sakmių, apysakų, prietarų, burtų ir t.t. rinkimu; tasai rinkimas iš pažiūros menku atrodo ir tik iš dalėlių susidedąs, galėtų tačiau daug prisidėti prie papročių istorijos išaiškinimo, nušviesti politinį padėjimą, tikybines apeigas ir dievybes prieš krikščionijos laikais, ir gal da daugiau, būtent per palyginimus patikrinti tais laikais prasiplėtojusiąją nuomonę pasaulyje: kad mūsų kudikystės ir giminės lopšys yra ant Gangeso. Beto koksai tai būtų neišsemiamas turtas mūsų eiliavimui; tuomet tai, Gerbiamasai redaktoriau, neapkrautų mūsų „dienraščių", „užrašų" ir savaitraščių ir kitų raštų svetimais mums išsireiškimais, kurie delto, kad daugeliui nesuprantami, visai šaltai priimami, tuščiu tiktai skambėjimu užkemša ausis, ir nėkiek nepasiekia širdies ir jos nesušildo. Slavių lygumose, mūsų prabočių dirvoje, mūsų brolių tarpe puikių gėlių daugybė: rinkime jas rupestingai ir su padėka mūsų senovės tėvams. Tiesa, jos negali susilyginti su tomis, kurios žydėjo kadaisiai Jonijos padangėje, ir net su savo gimtine apsiniaukusioje Škocijoje, vienog gero skonio šalininkų auklėtos ir ūgdintos, graikų, rymiečių ir kitų tautų garbintojų, kurie tautybę svarbiu poezijos desniu padarė, lengvai nuo susiteršimo apsisaugos, pasidaugins skaitlingai ir tautinei literatūrai atneš didelių vaisių. Jeigu gražiuose moksluose nenorime būti tiktai akli pasekėjai, bet ir grynai tautinius ir originalinius turėti veikalus, išgelbėkime tas senovės liekanas, nes kaskart labiau didesnis gręsia joms išnykimo pavojus" [42]). Brodzinski-gi sako: „Poezijos pradžia buvo liaudies poezija. Jose susitelkė jausmas,

---

[40]) Zdziarski pusl. 7 ir tol.
[41]) Pam. warsz. 1818 marzec, lipiec.
[42]) Cit. pagal Zdziarskį pusl. 9.

prietarai, burtai, istorinės pasakos, jųjų svarstymas, ir geras skonis pagamino dailę.

Iš dailės tobulumo laipsnio pažįstamė tautos apšvietą, iš liaudies dainų pažįstame josios papročius ir geismus. Čionai liaudis visame atvirume išpažįsta visus savo palinkimus. Josios dainos žymimos nusiminimo ar džiaugsmo, liuosybės ar belaisvės ypatybėmis; kartos atsimena apie savo prispaudėjus arba tautos tėvus, piešia vestuvių arba laidotuvių papročius, prietarus ir burtus, pasakojimus apie vėles, monus, malonias ar baisias, karo ar ūkės dainas, patarles ar palyginimus, ir tame rodo sąmoningumą, vaizdena padėjimą, ir viešpataujantį tautoje būdą. Jeigu yra poeto pareiga kulturingame šimtmetyje gerbti visuotiną skonį, jeigu jisai atsimins, kad dailės taisyklės nėra tai išgalvojimas, bet kad protas jas iš prigimties paėmė, ir kad jos, kaipo pati prigimtis, kiekvienam turi būti rodyklė; nesulyginant šventesnė yra jojo pareiga semti iš liaudies dainų, kaipo iš prigimties, būdą ir tautos papročius. — Liaudies dainos, naturalumo ir jausmų piešimo žvilgsniu, turi panašumo pas visas tautas, taip kaip išmintingos taisyklės visur turi būti priimtos; didesnė vienog ar mažesnė pažanga skonyje priparodo tiktai apšvietos laipsnį, poezijos gi semimas iš liaudies dainų ir papročių priduoda jai originališkumo ir tam tikros ypatybės. Išnyko graikų pasakos apie dievų ir Trojos karą, bet Homer'as jųjų atsiminimui pastatė paminklą. Iš tokiu, be abejonės, šaltinių sėmė Tasso, jais naudojosi savo dramose ir Šekspyras, ir neabejotinas yra dalykas, kad liaudies dainos yra gražiausias poezijos šaltinis, ir dailė, kuri jomis naudojasi savo kuriniams, stato kaip tautos būdui taip ir josios apšvietimui amžiną paminklą. Kiek padarė gero tų dainų rinkiniais Percy, ir Makpterson, Herderis ir kiti? Ant liaudies dainų išaugo graikų, anglų poezijos, prie jųjų grįžo ir vokiečiai" [43]) — Mochanckis ant galo šiaip sako: „Liaudies poezija daugiau gal prisidėjo prie kalbos ištobulinimo ir liaudies jausmų išlavinimo, negu kokie įstatai ar mokslo įstaigos, ir tuom pačiu išlaikytų tos skaitlingiausio visuomenės sluogsnio nesuterštus papročius. Liaudies poezija, tuo žvilgsniu svarstoma, pasirodys svarbiausia romantinės poezijos dalimi, o gal ir visos literatūros. Įsivaizduokime kaimiečių šventes, su dainomis kurios ilgai skambėjo liaudies lūpose, kuriomis dabartinis kalbos ištobulinimas priduoda dar naujos grožės. Tasai pats, kuris sėja į protus tikybos ir doros paslaptis, galėtų liaudies atminčiai (neapsunkintai nereikalinga ir kenksminga žinių daugybe) perduoti ir aukščiausiosios grožės paslaptis. Toji įstaiga būtų pasekmingiausia. Senovės atsimini-

---

[43]) Brodziński, O klasyczności i romantyczności. (Pisma Kazim. Broduńskiego, wydanie zupełne t. III. Poznań 1872 pusl. 42—43).

mai poeto eilėmis sustatyti, prirengtų sodžiaus jaunuomenę prie įvairios rūšies dorų, ir jeigu tai tiesa, kad jausmai yra durys į mintį, todel liaudies poezija veikdama į josios būdą ir papročius, uždegtų sodžiuose civilizacijos žiburį per tiek metų užkastą nežinojimo tamsybėse"[44]).

Kartu ir greta su tomis pažiuromis ir teorėtiniais straipsniais žengia, jeigu taip galima pasakyti, ir literatūros praktika. Ji apsireiškia trejopu būdu, kaip trys šakos iš vieno kelmo. Pirmiausia liaudies dainų rinkimas, surašinėjimas, leidinėjimas, Tasai darbas tačiau labiau išsiplėtoja vėliau. Atskirų lietuvių. gudų, lenkų dainų randame į prieš 1830 metus labai dažnai tų laikų laikraščiuose, bet pirmas ir didesnis dainų Vaclavo iš Olesko rinkinys pasirodo 1833 metais[45]).

Antra, toji pakraipa pasirodo liaudies dainų vertime į lenkų kalbą; daugiausiai gi toje dirvoje darbuojasi Brodzinskis[46]). Antgalo artistinė poezija stengiasi sunaudoti liaudies dainas savo tikslams. Tokių apsireiškimų, be teoretinio pamato, buvo jau ir XVIII šimtmetyje; dabar gi jie yra labiau tikslingi, sąmoningesni ir skaitlingesni. Atsiminkime čionai Reklevskio ir Timovskio poezijas, Kaminskio Krakoviak'us ir Góral'uis ir Brodzinskio, kaip žemdirbių dainas, taip ypatingai „Wiesław'ą". Tasai kurinys jau stovi ties sieną iš klasicizmo ir romantizmą. Iš kitos gi pusės Niemcevičius gal kokių kitokių įtakų stumiamas, įveda į savo „dumy" viršprigimtų davinių[47]). Tuodu, du daviniu, liaudiškumas griežtesnėje prasmėje ir viršprigimtiškumas susiliės pagaliau Mickevičiaus baladose, kurios jau visiškai priklauso prie romantizmo.

Taip atrodo mums kaip kurie krypsniai ir srovės ankstybesniame lenkų romantizme. Juos čion išdėstant pasitenkinome tiktai labai bendrais bruožais. Smulkmeniškai apie tai rašyti ne mūsų tikslas, visos gi aukščiau išdėstytos pastabos yra mums tiktai išėjimo punktas į mūsų tikrąjį klausimą.

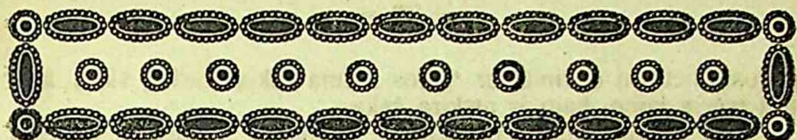
---

[44]) O duchu i źródłach poezyi w Polsce. Dziennik Warszawski. t. I. m. 1825. pusl 248—149.

[45]) Piesni polskie i ruskie ludu galicyjskiego. Z muzyką instrumentowaną przez Karola Lipińskiego. Zebrał i wydał Wacław z Olesko. We Lwowie 1833.

[46]) Žiūr. cit. rašinį. Kossovskio (palyg. žemiau).

[47]) Bruchnalski, Mickiewicz — Niemcewicz. (Pam. literacki) m. 1903. pusl. 552 — 555.

II.

Aukščiau pažymėtųjų krypsnių beveik pačioje pradžioje lenkų tyrinėtojai, istorikai, kalbų žinovai, etnografai, labai užsiminėja lietuvių dalykais. Kartais gaunama tokio įspudžio, kad jie labiau interesuojasi lietuvių dalykais, negu lenkų tikrąja etnografija arba jųjų priešistoriniais laikais.

Priežastys del kurių taip užsiminėta lietuvių dalykais, anot Kosovskio, yra tame, kad „tas kas pas vokiečius atsirado prieš trisdešimts metų, ir ką Goethe, Herderis ir Grimmai kėlė prie gyvenimo kaipo „germanische Wissenschaft“ ir „Weltliteratur“, tas kas patsai veržėsi aikštėn ir pas slavius, bet kaipo „slavių mokslas“ kurisai apėmė savo ribose visų tautų, slavių vardu žinomų, pažinimą“, priėraše prie aukščiau minėtų žodžių sako, kad „tame laike lietuviai buvo skaitomi kaipo slavių šaka“ [48]). Savo žodžius autorius remia raštų užvardinimais apie lietuvius tų laikų laikraščiuose. Nurodytuose jojo raštuose tos nuomonės nėsama. Nėra jos rašte „O cyganach“, „Dziennik Wilenski“ m. 1824. Danilavičiaus tasai raštas užvardintas „Wiadomość historiczna o Cyganach“, kuris buvo skaitytas Vilniaus universite viešame posėdyje, birž. 30 d. 1824 m., nieko bendro su Lietuva neturi. Antras raštas, tilpusis „Tyg. Wilenski“ t. VII, 1819 m. „Kaimiečių vestuvių apeigos“, kalba apie baltgudžuis. Taip pat dalykai atrodo ir su Mar. Čarnovskos raštu „Zabytki mitologii słowianskiej w zwyczajach wiejskiego ludu na Białej Rusi dochowywane“ („Dziennik Wileński“ m. 1817), kur kalbama apie Mogilevo baltgudžius. Kituose autoriaus pažimėtuose raštuose lietuviai aiškiai skiriami nuo slavių, nors juos skaito labai slaviams artimais.

Už tai gi kitos buvo priežastys, kurios paveikė, kad lenkų romantizme, kaip jojo teorijoje taip ir jojo poezijoje, ir apy-

---

48) Cit. raš. pusl. 5.

sakose, lietuvių daviniai ar tėmos užima tokią svarbią vietą, kad net tveria jame, kaip ir atskirą šaką.

— Kad lenkų tyrinėtojai užsiemė Lietuva, paveikė įvairiausios aplinkybės — Pirmiausia pažymėkime tą, kad senovės Lietuva ir liaudies Lietuva, buvo tiems liaudies gyvenimo, mitologijos, priešistorinių laikų entuziastams, tiems pirmutiniems romantikams, kaipo išsvajota šalis.

Paimkime pav. mitologiją. Tie žmonės svajoja apie savą mitologiją. Slavių mitologija per mažai išdirbta, per mažai konkretinė, per maža ištirta, kad galėtų suteikti medžiagos artistiniam kuriniui. Mums gi šiandien, po tiek lietuvių mitologijos tyrinėjimų, dalykai atrodo taip, kad ji buvo labiau be abejonės išplėtota ir įvairesnė negu slavių mitologija, vienog ne iki tam laipsniui, kaip XIX šimtmečio pirmutiniuose dešimtmečiuose buvo manyta, kad lietuvių mitologija savo išdirbimu ir personifikacijos dovana lygiai galėtų būti statoma su klasine mitologija. Vienog pasilieka faktas, kad tų laikų žmonės galėjo turėti ir turėjo daugiau žinių apie lietuvių, nega slavių mitologiją. Išaiškinti tai labai lengva.

Jonas Brückner sako „vėlus josios pasirodymas pasaulio istorijoje, dar vėlesnis krikščionybės priėmimas tai padarė, kad naujai pradėtuose senovės dalykų tyrinėjimuose, jezuitų misijų apyskaitose, galėtų kristi dar šviesos saujalė ant žūvančių pagonijos liekanų“[49]).

Delto senovės tradicijos turėjo būti liaudyje, be abejonės, gyvesnės ir tverė ilgiau, taip kad XVI, XVII ir net XVIII šimtmečio tyrinėtojai, arba net šiaip žmonės galėjo daug smulkmenų užrašyti. XVIII šymtmetyje pradedama tais dalykais kaskart labiau rūpintis. Stryjkovskio, Laskovskio, Lasickio, Prätorius'o ir kitų pastabos padėdavo žmonems XIX šimt. pradžioje, įsivaizduoti daug mitologinių smulkmenų. Rėza pastabose apie lietuvių liaudies dainas sako: „die Bekehrung der litthauschen nation zum Christentum fällt erst in den Anfang des XV Jahrhunderts (in 1421 wurden die ersten phareien und das Bistum Medniki in Samogitien eingerichtet). Das Heidentum erhielt sich aber bis lange nach der Reformation. Denn Herzog Albrecht musste noch 1545 ein Edikt gegen die heidnischen Ceremonien in Preussen erlassen. In der Mitte des XVII-ten Jahrhunderts fand Prätorius, wie er in seiner Preuss Schaubühne meldet, noch viele heidnische Religionsgebräuche in der Gegend von Insterburg. Erst zu Anfang des XVIII-ten Jahrhunderts wurden durch die kräftige Fürsorge Friedr. Wilhelm I, der selbst in Litthauen oft umherreisete, Schulen gegründet und der Grund zur Belehrung des

---

[49]) Brückner. Starożytna Litwa, Ludy, bogi. Szkice historyczne i mitologiczne. Warszawa 1904. pusl. 166.

Volkes gebaut. — Kein Wunder, wenn in dieser so spät vom Licht des Christentums erleuchteten Gegend das Andenken an die heidnischen Gottheiten Perkuns, Laima, Giltinė, Bangputys, Zemyna. . sich bis auf den heutigen Tag erhalten hat. Sie leben noch in den Liedern und Sprüchwörtern der Nation, die sich aus der alten Zeit durch Ueberlieferung fortgeerbt haben" [30]). Rėzos žodžiuse išreikšta tų laikų nuomonė. Nieko įstabu, kad tie žmonės, kurie ieškojo neklasinės mitologijos taip karštai griebėsi lietuvių mitologijos.

Pakraipoje prie vidurinių amžių ir prie priešistorinių laikų Lietuva taippat buvo tyrinėtojams labai maloni dirva. Josios XIV šimtmečio istorija turi tokius asmenis, kaip Gediminas, Algirdas, Keistutis, Vytautas, kurie negalėjo nepatraukti poėtų domės. Tai yra istoriniai asmenys, bet kartu kaip ir legendiniai; apsupti karžygiškumo aureole ir kartu kaip ir kokiu paslaptingumu; pasirodo istorijos šviesoje, tai vėl rodos slepiasi lietuvių miškų tamsumoje. Lietuvos istorija XIV šimtmetyje, tai karžygiškų imtynių su Rusija, Lenkija, Kryžuočiais aprašymai, tai yra vis istoriniai faktai, kurių pažinimui kronikos patiekdavo pakankamai žinių, kartu atrodo koki tai tolimi, kuone mitiniai atsitikimai. Tas viskas labai atatiko epokos artistiniams dėsniams, jos supratimui apie poezijos sielą ir šaltinius.

— Jeigu vėl kalbėsime apie liaudies poeziją, tai, tuo žvilgsnių, Lietuva davė tų laikų autoriams tokių turtų, kurių jie kur kitur surasti negalėjo. Begalo mylinti dainuoti tauta, dainuoja prie kiekvienos aplinkybės įviauriausių rūšių dainas, dainas, kurias jau pastebėjo praėjusių epokų rašytojai. Naturalus todel dalykas, kad Lietuva tų laikų autoriams davė neišsiamiamų turtų.

Tai yra tolimiausia, bendriausia, bet kartu ir stipriausia priežastis, kuri pakreipė prie Lietuvos, kurį tą krypsnį ankstybesniame lenkų romantizme pastebime, kuris apsireiškia ir tolimesnėse jojo pasekmėse. Lietuva buvo toji šalis, kuri mokslo ir dailės reikalavimams davė puikią dirvą ir per tai ji turi „literatinės vertės".

Be tų tolimesnių priežaščių, žinoma, veikė ir kitos priežastys, labiau jau specialinės. Pirmiausia, per kelius šimtmečius bendras Lenkijos ir Lietuvos gyvenimas paveikė taip, kad kaip pavieni asmenys, taip ir lietuvių ištisos dalys susilenkino. Tokiu būdu Lietuva neatrodė Lenkijai kokia tai svetima šalimi, ar kolonija, bet lygiai šalis prigimta su etnografine Lenkija. Ir kada lenkų rašytojai kalba apie Lietuvą, ji jiems yra ta pati Lenkija

---

[30]) Dainos oder Litthauische Volkslieder gesammeet, übersetzt und mit gegenüberstehendem Uhrtexte herausgegeben von L. S. Rhesa. Königsberg 1825. pusl. 323.

tik platesniame supratime; ir lietuvių dalykų tyrinėjimus jie neskiria nuo lenkų dalykų tyrinėjimų [61]). Ir jiems tas yra taip aišku, kad jie jo ypatingai net nepažymi. Priešingas kaip tik supratimas jiems būtų keistas ir nepaprastas. Negalima todel nesistebėti iš Mochnackio, kurisai turėdamas po ranka Lietuvą, siekė prie Skandinavijos. Išimtį sudaro Bogušo žodžiai, kuriuose jaučiama apkaltinimo Lenkijai, kurisai atskiria Lenkiją nuo Lietuvos [62]). Jisai apgailestauja: „kad lietuvių tauta tiek kartų nustodama ir atgaudama savo nepriklausomybę, ne pametė savo vardo, bet kalba, kuria kalbėjo Adakris, Keistutis, Mindaugas ir visa malonaus atsiminimo Jogėlų karta, kaskart nyksta ir gesta. Paprastas žmogus verčiamas mokytis lenkų kalbos, kad jį galėtų suprasti jojo ponas, kurisai jau lietuvių kalbos nebemoka. Nors sodžiuje tarp savęs kalbasi lietuvių kalba, su ponu arba ekonomu priverstas dvare kalbėtis lenkų kalba, iš tų dviejų kalbų tveria trečią, kuri nėra nei lietuvių nei lenkų. Ne mano užduotė raginti lietuvius kad šiandien mokytųsi lietuvių kalbos. Ir kaip gi aš tai įvykdinsiu, kad net tie, kurie lietuvių kalbą žino, vienog gėdysi ją vartoti viešai" [63]). Šie užcituoti žodžiai, kurie pirmu žvilgsniu atrodo lyg būtų paimti iš kokio polemizuojančio laikraščio, tais laikais turėjo ir kitokios prasmės: jie yra senovės liaudies romantinio pamylėjimo ir romantinio gailėščio išreiškimu, kad tie taip dailūs dalykai nyksta — taip Herder'is gailėjosi slavių nupuolimo — Bogušas gi patsai save skaitė lenku, ką aiškiai pabraukia [64]).

Ar gi jau be Bogušo neturime daugiau tais laikais, atgimstančio lietuvių tautinio judėjimo ženklų atskirai nuo lenkų? Ir ar tasai judėjimas galėjo kiek pakreipti lenkų rašytojus prie Lietuvos tėmų? Analoginį apsireiškimą galima atrasti vokiečių čekų santikiuose XIX pirmuose dešimtmečiuose. Tautinis čekų atgimimas jųjų opozicija vokiečiams, apsireiškia literatūroje, ir tas duoda progos vokiečių autoriams juo naudotis ir savo literaturiniuose darbuose [65]).

Norėdami prieiti tame klausime prie kokios nors išvados, reikia dirstelėti į tų laikų lietuvių literatūrą.

Lietuvių literatūra, kuri iki šiol, galima sakyti, paliesdavo

---

[61]) Sulyg. Brodzinskio žodž. Kosovskio citatoje pusl. 24.

[62]) Bogušas, kaipo lietuvis, ir negalėjo kitaip manyti, nors ir skaitėsi lenku.

[63]) O początkach narodu i języka litewskiego przez X. Bohusza. Warszawa 1808, pusl. 2—3.

[64]) Lenku jisai save skaitė Lietuvos — Lenkijos unijos prasmėje. Jisai yra lietuvis, moka lietuvių kalba, smerkia tuos, kurie josios išsižadėjo. Nors mes ikišiol nepatyrėme kol kas jojo kilmės, bet, neabejotina, kad jisai paeina iš lietuvių tėvų.

[65]) Murko pusl. 99.

tiktai praktikos ir tikybos sritį, XIX šimtmečio pradžioje pradeda žengti į naujas vėžes. Atsiranda ir poezija, Turime poetų, kurie dainuoja apie Lietuvą, josios papročius vargą, kentėjimus. Tuo laiku išeina Duonelaičio kuriniai, kurios išleidžia Rėza „Meto Laikai" Karalaučius 1818 metai; „Aizopas arba „sakmės" 1824 m. kartu su vokiečių tekstu[56]). Paminėtuose „Metų laikuose" Duonelaitis parodo lietuvių kaimietį įvairiose jojo gyvenimo aplinkybėse ir darbuose; kaimo papročiai, pono santikiai su kaimu nušviesti gražiai kaip tamsiuose taip ir šviesiuose paveiksluose.

Uolus darbininkas ir Lietuvos patriotas tais laikais yra Raseinių apskričio valdybos raštininkas Dionizas Paškevičius (Poška) (mir. 1831 met.). Jojo labai gilus patriotizmas pirmiausia apsireiškia lietuvių senovės dalykų rinkime, jųjų saugojime[57]) su pietizmu ir gana įvairioje Poškos literatūrinėje kuryboje. Jisai rašo lenkų ir lietuvių kalba. Lietuvių kalba šis pažymėtinas kurinys: „Žemaičių ir Lietuvos mužikas" Poška kur kas labiau, negu Duonelaitis išrodinėja valstiečio skurdą, kuris neturi jau vilties į geresnę ateitį ir priverstas taikintis su savo likimu, nes nėra kas jį išklauso:

„Mano vargų, sopulių nieks nereg, negirdi.
Viešpats, kursai danguose, visi šaukia Dievu—
O ciesorių, karalių—vadiname tėvu —
Pirmas taip aukštai, antras taip toli gyvena —
Delto nenuein verksmai, nė šauksmai mano" [58]).

Poška, be šios didesnės poemos „Žemaičių ir Lietuvos mužikas" parašė daug ir trumpesnių eilių kaip pav.: „Mano darželis" ir kitos. Vienose eilėse jisai aiškiai kalba prieš tuos, kurie išsižadėję gimtosios kalbos gėdisi kalbėti lietuvių kalba:

„liežuviu prigimtu visi kalbėt gėdis...
o kiti didžiai juokias iš kalbos tėviškos
ir nenori girdėti mūsų lietuviškos[59])".

Poška yra parašęs ir lietuvių kalba eiles, tilpusias „Dzien. Warszawsk." 1829. Eilės užvardintos: „Wyjątek z pszczołki

[56]) Rhesa, Dainos pusl. 326. A. Berzerberger. Die litthauische Literatur. Die kultur der gegerwart, I. 9. Die osteuropäischen Literaturen und die slavischen sprachen: Berlin — Leipzig 1908. pusl. 362—370.

[57]) Žiūr. Dziennik Wileński t II, m. 1823. Lobojko, Groby olbrzymie na Żmudzi i inne zabytki starożytności tego kraju pusl. 145. Kajetan Niezabytowski. Krótki spis niektórych starożytnych zabytków, znajdujących się w zbiorze obywatela prowincyi żmudzkiej Dyonizego Paszkiewicza. pusl. 157—101.

[58]) Šliupas, Lietuviškiėj raštai ir raštininkai... Tilžėje 1890. pusl. 25.

[59]) Šliupas pusl. 24.

w Baubliu, poezje w języku litewskim zbierającej" — prie eilių pridėtas ir vertimas į lenkų kalbą [60]). Tos eilės yra tai pagyrimo oda Bogušui ir Leleveliui už tai, kad juodu parašė apie lietuvių tautos ir kalbos pradžią. Eilės prasideda autoriaus džiaugsmu, del to, kad jisai gavęs tokias knygas, kokių senai jau troškęs:

„Mūsų verksmo valandoj reta gera diena,
O man tai yra linksma, ta yr tiktai viena,
Kurioj girdžiu jog yra dar žmonės teisingi,
Meilininkai Tėvystės, o dar išmintingi.
Dabar čion linksmas esmi, kiekviens gal žinoti,
Ir neveikiai toks džiaugsmas širdingu gal būti,
Nes nuog savo kaimyno šiandien apturėjau,
Knygas suvisu tokias, kokias aš norėjau..."

Toliau garbina jisai „šlovės dievaitį", kuris kreipiasi prie savo vaikų — lietuvių ir žemaičių, ragina juos prie sutikimo, primena jiems senovės garbingą praeitį ir įgrasina vartoti ne kitą kaip tik savo gimtąją kalbą:

„Tarkit delko-gi kalbą svetimišką,
Delko anie nekalba tikrai lietuviškai?
Juk lietuvių liežuviu kalbėjo jų diedai
Ar aniems savo tėvų ir motinos gėda?

Lenkų kalba Poškos kurybos vaisių randame „Dzien. Warszawski" t. XV m. 1829. Be minėtos odos Leleveliui ir Bogušui yra tenai straipsnis: „Kilka słów przedwstępnych do kogobądź mającego zamiar pisać dzieje Litwy i Żmudzi [61])", ir ilgas istorinis straipsnis: „Rozmyślanie wieśniaka rolnika o narodach litewskich" [62]), numeriuose 44, 45, 46 yra truputį kitoks ir platesnis straipsnis: „Rozmyślanie wieśniaka rolnika o Narodzie Litewskim i Żmudzkim, tudzież o jego języku". Nekalbant tuomtarpu apie tų straipsnių istorinę vertę, pažymėkime tą, kad šiuose straipsniuose taip pat kaip ir odoje reiškiasi labai karštas Poškos patriotizmas. Pirmutiniame straipsny jisai pyksta abai, kad pirmesnieji lenkų istorikai „vienas kitą paeiliui sekdami ir perrašinėdami lietuvių stabmeldžių tautas ne iš įsitikinimo arba tikybos dėsnių, bet prietarais remdamiesi, vos tik per žmones, arba to vardo vertais laikė", vėlesnieji-gi rašytojai lietuvių tautą tiktai juodino ir paškviliais teršė, ir lyg nenorėdami rašė apie Lietuvą ir jos artimas tautas, patys-gi būdami lenkai

[60]). Šliupas pusl. 12—16.

[61]) Dziennik Warszawski t. XV 1829. pusl. 17—19. Po straipsniu pasirašyta D. P. Żmudzin.

[62]) Ten pat pusl. 19—45, 98—124, 193—220.

norėjo ir Lietuvą padaryti kaipo iš sarmatų pabėgelių susidarusią tautą, ir per tai Lenkijai lyg teisėtai priklausančią“ [63]).

Istoriniame straipsny randame štai kokių jojo pastabų ir išsireiškimų: „Jei-gu kas nors iš mokytų tyrinėtojų mūsų lietuvių kalbą tobulai žinodamas gerai paieškotų, man rodos, kad daug ypatybių ir svarbių dalykų galėtų atrasti pačioje mūsų žodžių etimologijoje [64]). Per dvi unijas su lenkų Korona... tiedvi šali savo politinės gyvybės nustojo, savo-gi prigimtą tautinę kalbą visų literatūrine vadinamą, užmiršo, ir tik pačiai miniai paliko, lenkų kalbos turėjo priverstinai mokytis ir ja kalbėti [65]).

Kada-gi kalba apie jatvingus ir jųjų senovės gyvenimo vietas taip sako: Kad ir mūsų senovės šalys nustojo savo gyvavimo, tai nors iš istorijos norime žinoti apie mūsų tėvynės pradžią ir pabaigą ir tą mūsų jausmą niekas neįstengs papeikti [66])“.

1828 metais „Dz. Wileński“ yra Petro Keppeno straipsnis: „O początkach, języku i literaturze narodów litewskich“. Straipsnį išvertė lenkų kalbon Leonas Rogalskis. Tame straipsny ir patsai vertikas duoda keletą pastabų, taip pav. yra „w adomości o rozprzestrzenieniu się języka litewskiego [67]) i szczegóły o literaturze litewskiej“ [68]). Autoriui tų žinių suteikė Poška; iš to gi matyti, kad jisai tuos dalykus ėmė giliai į širdį; tarp ko kito labai sekė lietuvių raštus, nes Rogalskiui jisai pasakė apie devynius lietuvius „kurių kuriniai nors da neišleisti „vienog yra jojo tautiečiams žinomi“ [69]).

Iš šių visų faktų aiškiai matyti, kad Poška buvo vienas pirmųjų lietuvių tautinės dvasios žadintojų. Poška Lietuvos patriotizmu vadavaudomasis, talpina savo raštus lenkų spaudoje ir tokiu būdu pastumėja ir lenkų rašytojus prie Lietuvos.

Greta su Poška pasirodo ir kiti lietuviai rašytojai: Strazdelis (Drozdowski), kurio dainose girdisi liaudies gaida, taip kaip ir pas jojo pranokėjus, ir Stanevičius, kurisai ypatingai pasidarbavo liaudies dainų rinkimu; talpino jas greta su lenkų vertimu lenkų laikraštijoje, paskui gi jas išleido knygoje: „Dainos Ziamaicziu surinktas ir iszduotas par Simonų Staneviczių“ (Wilno 1829).

Viską krūvon suėmus turime įsitikinti, kad prasidedąs Lietuvos tautinis atgijimas, be abejonės turėjo paveikti ir į tą lenkų literatūros krypsnį prie Lietuvos, apie kurį čion kalbame.

---

63) Ten pat pusl. 18.
64) „ „ „ 98.
65) „ „ „ 98—99.
66) „ „ „ 196.
67) Dziennik Wileński m. 1828. (Historja i literatura t. V. pusl. 427 ir toliau.
68) „ „ pusl. 430.
69) „ „ pusl. 442.

— Da yra viena priežastis, kuri turėjo daug toje pakraipoje įtakos į lenkų rašytojus, tai vokiečių literatūra. Toje literatūroje, kuri ypatingai XVIII šimtmečio antroje pusėje pasirodė su tokiu universalumu, yra jau seniau kurinių ar straipsnių kuriuose užsiminėta Lietuva. Apie XVIII šimtm. vidurį pasirodo du Pilypo Rūgio, (1675—1749) [70]). Valterkiemio pastoriaus veikalėliu: „Betrachtungen der litthauischen Sprachen", Königsberg 1745 ir „Litthauisch-deutsches und deutsch-litthauisches Lexicon", Königsberg 1747.

Savo „Batrachtungen'uose" Rūgys patalpino ant puslapio 74—75 tris lietuvių liaudies dainas. Jau Rūgys pareiškia nuomonės, kad visai bereikalo niekinama lietuvių kalbą [71]). „Man verachtet aber diese Sprache ohne Grund, dass sie von andern zusammen geptliket sei... [72]) Hier wird es manchen Leuten verdrü sslicht zu lesen sein, dass man dieser Sprache eine Ziertlich keit zuschreiben wolle. Indessen hat sie doch von der griechischen Lieblichkeit etwas angeerbt. Der oftere Gebrauch der Diminutivorum und in derselben vieler vocalium mit den Buchstaben l. r und t gemengt, macht sie lieblicher, als die viele herbe triconsonantes in der polnischen. Vor fünfzig Jahren waren in Grosslitthauen viele von Adel, die nur litthauisch sprachen, und vorneheme Frauenzimmer in der Stadt Rauen, welche nichts als litthauisch mit einer sonderlichen Höflichkeit redeten, und einan der ehrten mit Worten, die hier nicht gebrauchlich als Tamsta, Eure Liebe. Es zeugen davon insoderheit der einfaltigen Mägdelein erfundene „Dainos" oder „Oden" auf allerhand Gelegenheit, welche dieser Ort herzusetzen erfordern will [73]). Savo aukščiau minėtiems žodžiams paremti Rūgys paduoda tris lietuvių dainas, kur greta su originaliniu tekstu paduoda ir jųjų vertimą:

1. Ankstį rytą rytužį
Saulutė tekėjo
O po stiklo langužiu
Močiūtė sedėjo ir t.t.

2. Aš turėjau žirgužėlį
norint mažą,—ale gražų...

---

[70]) Rūgio vokiečių kalba raštus čion priskaitėme prie kitų vokiečių raštų, kurie padarė įtakos į lenkų literatūrą.

[71]) Poška Didžioj Lietuvoje, taip Rūgys patsai būdamas lietuviu Mažoje Lietuvoje yra lietuvių tautinio atgijimo pirmutiniai žadintojai.

[72]) Ruhig pusl. 66—67.

[73]) Ruhig 74—75.

3. Aš atsakiau savo močiūtei
O aš nuo pusės jau vasarėlės...

Rūgio žodynas turėjo pirmiausia praktikos tikslą, jisai buvo skiriamas pastoriams, kurie darbavosi rytų Prūsuose tarp lietuvių. Bet „Betrachtungen“ ir tenai išreikštos mintys apie kalbą, ypatingai gi tos trys dainos liudija, kad Rūgys rimtai žiūrėjo į lietuvių dalykus ir kad jais rūpinosi kur kas daugiau, negu gyvenimo praktika to reikalavo.

Rūgys davė pradžią vokiečių rašytojams užsi minėti toliau lietuvių dalykais. Tasai vykdinosi praktikon tuo metu, kada prasidėjo reakcija prieš prancūzų klasicizmą ir naujos literatūroje pakraipos Herderio ir Lessing'o kuriniuose. Viename Lessing'o Litteraturbriefe 1759 metais randame pasigėrėjimo žodžių lietuvių Rūgio paduotomis dainomis: „sie würden auch daraus lernen, dass unter jedem Himmelsstriche Dichter geboren werden, und dass lebhafhe Emphindungen kein Vorrecht gesitteter Völker sind. Es ist nicht lange als ich in Ruhigs litthauischem Wörterbuche blätterte und am Ende der vorläufigen Betrachtungen über diese Sprache eine hierher göherige Seltenheit antrof, die mich unendlich vergnügte. Einige litthauische dainos oder Liederchen nämlich, wie sie die gemeinen Mädchen daselbst singen. Welch ein naiver Witz! Welche reizende Einfalt! Sie haben in dem lithauischen Wörterbuche nichts zu suchen, ich will ihnen die zwei artigsten also nach Ruhigs Uebersetzung daraus abschreiben... [74]).

Padavęs iš Rūgio dvi daini toliau sako: „die häufigen Diminutiva und die vielen Selbstlauter, mit den Buchstabe l, r und t untermengt, sagt Ruhig, machen die Sprache in diesen Liedern ungemein lieblich. Die fromme Mann entschuldiget sich, dass er dergleichen Eitelkeiten anführte; bei mir hätte er sich entschuldigen mögen, 'dass er ihrer nicht mehrere angeführt“ [75]).

— Po Lessingui tą dirvą palietė Herder'is. Berzenberger'is mano, kad tai Lessing'as parodė Herderiui lietuvių dainas. Tą nuomonę galima piimti su pastaba, būtent: Herderis visai nepriklausomai nuo Lessingo kreipėsi į liaudies poeziją, galima todel manyti, kad jisai visai be Lessingo būtų atradęs lietuvių dainas; bet negalime neigti kad Lessingas palengvino jam surasti „Dainas“. — Herder'is savo „Stimmen der Volkes in Liedern“ talpina aštuonias lietuvių dainas, pridėdamas pastabų vietoj jau mums žinomas iš Rūgio ir Lessing'o ištraukas ir ma-

---

[74]) Lessing's Werke, neunter Theil. Briefe, die neueste Literatur betrefend. Herausgegeben und mit anmerkungen begleitet von Carl Christian Redsich. Berlin o. j. pusl. 123.

[75]) Ten pat pusl. 125.

žą žinutę iš jojo draugo filozofo Hamanno rašinio. Patsai gi Herder'is apie lietuvių liaudies poeziją nieko nesako ir, tuo žvilgsniu, nėkiek ne pažengė pirmyn nuo Rūgio ir Lessingo. Į tą vietą jisai daugiau paduoda pačių dainų, net aštuonias, ir tikrai puikiame ir poetingame vertime[76]. Štai tos dainos:

1. Lied des jungen Reiters.
   Mit frühen Morgen
   Sei schon mein pferd gefüttert...

2. Die kranke Braut.
   Durch's Birckenwäldchen
   Durch's Fichtenwäldchen
   Trug mich mein Hengst.

3. Brautlied.
   Ich habe es gesagt schon meiner Mutter...

4. Abschiedslieds eines Mädchens.
   Dort im Garten blühten Majorane...

5. Die erste Bekantschaft.
   Tief in Nacht in Dunkel
   Tief in dicken Walde.

6. Der versunkene Brautring.
   Zum Fischer reit' ich
   Den Hischer besuch ich
   Sein Eidam wär' ich gerne...

7. Lied des Mädchen in ihren Garten.
   Auf singe Mädchen
   Nicht, o warum nicht?

8. Der unglückliche Weidenbaum.
   Ei mein Pferd, mein Pferdchen
   Du mein lieber Brauner...

Tų dainų viena yra panaši į Rūgio paduotą dainą, būtent Nr. 3. Das Brautlied. Pas Rūgį: „Aš atsakiau savo močiutei". Herder'is jąją išvertė ne pagal Rūgio žodis į žodį vertimą, bet „nach den Silbenmass des Originals". Kitas gavo Herder'is iš Karaliaučiaus universito profesoriaus Kreutzfeld'o[77]. Goeth'ei

---

[76]) Johanu Gotfried Herder. Stimmen der Völker in Liedern. Stuhtgart 1846. pusl. 101--112.

[77]) Berzenberger 333. Tetzner pusl. 30.

taip patiko Herderio vertimas, kad jisai jį patalpino savo „Fischerin“ [78]) m. 1785.

Goethe turėjo progos pažinti lietuvių dainas dar vėliau Rėzai tarpininkaujant, kuris jam nusiuntė lietuvių dainų rinkinį vokiečių kalba; potam gi paties Rėzos lietuvių dainų išleidimą turėjo rankose. Apie tą rinkinį labai net smulkmenišką parašė recenziją [79]), kuri pasirodė tiktai 1833 metais ir negalėjo padaryti jokios įtakos į lenkų rašytojus. Lenkijoje ir-gi nebuvo žinomi Chamiss'o, Jordano Danmarko ir kitų lietuvių dainų vertimai ir perdirbimai [80]). Užtai-gi labai gerai Rėzos lietuvių dainos buvo žinomos Lenkijoje. Liudvikas Rėza (1776—1840) teologijos profesorius ir lietuvių seminarijos direktorius Karaliaučiuje, labai daug pasidarbavo lietuvių liaudies dainų dirvoje. Jisai yra išvertęs bibliją lietuvių kalbon (1816) [81]). išleido Duonelaitį vokiečių kalba, (1818 ir 1824), rašė: „Philologisch-kritische Anmerkungen zur litthauischen Bibel“ (2 tomų Karaliaučiuje 1816 ir 1824), ir „Geschichte der litthauischen Bibel“ (Karaliaučius 1826 m.). Nuo senai jam rūpėjo ir lietuvių liaudies poezija. Savo veikale „Prutėna“ (2 t. 1809 ir 1824) patalpino šešias lietuvių dainas vokiečių kalba, be to keletą imitacijų. Tuom pačiu laiku renka ar tai patsai ar su kitų pagalba autentinius liaudies poezijos kurinius. Jojo darbo pasekmė yra knyga: „Dainos oder litthauische Volkslieder, gesammelt, übersetzt und mit gegenüber stehendem Uhrtext herausgegeben von L. 1. Rheza, nebst einer Abhandlung über die litthauischen Volksgedichte“ Könisberg 1825. Tose knygose esama 87 dainų (pusl. 1—307), paskui eina apie atskiras dainas pastabos (309—323), ir antgalo raštas apie tas dainas, (324—355), kame jisai kalba apie jųjų turinį, ūpą, formą ir istoriją. Rėzos knygos, buvo tai lietuvių liaudies poezijos tolimesniems tyrinėjimams pagrindas, jos buvo labai gerai žinomos Lenkijoje ir daug paveikė toje romantinėje pakraipoje apie kurią čion kalbame.

Tai-gi ir vokiečių literatūra jeigu jau lenkų romantizme krypsnį prie lietuvybes elementų neiššaukė, tai bent jįjį sustiprino ir padarė pastovesniu.

Suglaudus visas mūsų aukščiau minėtas išvadas matome, kad į lenkų rašytojų užsiėmimą Lietuva, josios istorija, archajologija mitologija, liaudimi, veikė įvairios priežastys. Vienos, vi-

---

[78]) Goethe's Werke herausgegeben von Heinrich Kurz V 1 d. Leipzig und Wien o. j. pusl. 581.

[79]) Tetzner pusl 32—34. Berzenberger pusl. 363.

[80]) Tetzner, pusl. 34—40;

[81]) Tetzner pusl. 31. Karłowicz, o języku litewskim (Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału fiłołogicznego Akad. Umiej. t. II. w Krakowie 1875, pusl. 361—365.

siems romantizmams bendros, reakcija prieš klasicizmą ir ieškojimas poezijos atgimimo savytume, liaudyje, viduriniuose amžiuose ir t.t. Mes matome, kad Lietuva labai atatiko savo šalies, liaudies, praeities ypatybėmis romantizmo postulatams. Be tų bendrų dalykų čionai dar veikė ypatingos priežastys, būtent bendras su Lenkija per keletą šimtmečių gyvenimas, Lietuvos tautinis atgijimas ir vokiečių literatūra. Tos priežastys pagimdė keletą Lenkų literatūrinių faktų apie kuriuos dabar ir kalbėsime.

III.

Pirmiausiai tasai krypsnys, apie kurį čionai kalbame, apsireiškia kartu su istoriniais tyrinėjimais. Tadas Čackis, kuriam iš Stanislavo Augusto, teko visa istorinė Niemcevičiaus surinktoji medžiaga, ėmėsi tyrinėti lenkų ir lietuvių teisių šaltinius [82]). Čackis savo tyrinėjimuose netiktai rūpinosi griežtai istoriniais dalykais, bet atsižvelgia ir į etnografiją. Čackio užsiiminėjimo etnografija prirodymų mes turime jojo rašinyje: „Rozbiór dziejów narodu polskiego przez pierwszych dwóch pisarzów Galla i Kadłubka“ [83]), knygoje „O litewskich i polskich prawach (du tomu, Warszawa 1800—1801) ir rašinyje „Czy prawo rzymskie było zasadą praw litewskich i polskich. (Wilno 1809) [84]).

Iš šių raštų sužinome, kad Čackis pasipažinojo su Matu Neliubavičium, kuris, anot Drapiovskio, buvęs dvarininkas Lietuvoje; tasai Neliubavičius matyt XVIII š. pabaigoje pradėjo rūpintis liaudies dalykais ir savo pastabų suteikė Čackiui, apie kurias jisai užsimena aukščiau minėtose knygose. Neliubavičius, kaip matyt iš tų Čackio raštų, labai interesavosi lietuvių liaudies dainomis, jas lygino su Škocijos dainomis (tai-gi aiški Ossiano dainų įtaka Lenkijoje, ir gal jisai pirmutinis paragino užsiminėti tais dalykais).

Čackis dainų visai nepaduoda, užtaigi suteikia pastabų, apie jųjų turinį. Vienoje dainoje kalbama, kaip buvo skelbiamas karas, būtent suvilginto krauju durtuvo ir apdegusio pagalio pasiuntimas kitoms giminėms. Toje pat dainoje pergalėtojas šaukiasi arų, būti jojo narsumo liudininkais, iš durtuvo gi kala priešams pančius [85]). Antroje dainoje kalbama apie Kauno medų, trečioje, anot Neliubavičiaus, teismų metai buvo skaitomi pagal naktis [86]).

---

[82]) Aleksander Kraushar. Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk. t. I. Kraków-Warszawa. 1900, pusl. 91.
[83]) Nowy pamiętnik warszawski m. 1801, t. I.
[84]) Dropiowski, pusl. 21.
[85]) O litewskich i polskich prawach, t. I. pusl. 26. Pozn. leid. 1843.
[86]) Dropiowski, 21 — 22.

— Cackis vienog nepasitenkina vien tik Neliubavičium. Ar tai jįjį sekdamas, o gal visai nuo jojo nepriklausomai, Čackis patsai stengiasi susipažinti su visos Lenkijos ploto liaudies papročiais, pasakomis, dainomis; apie tai jisai užsimena savo raštuose. Jisai žino lietuvių dainas, kuriose dainuojama apie „didžiojo žalčio" apgalėjimą; tas dainas jisai lygina su šiaurės „zagomis" [87]). Pirmame skyriuje jau buvome pastebėję, kad etnografiniai Čackio tyrinėjimai, buvo daromi kad geriau pažinti senovės istoriją. Čackis vis gi yra pirmutinis, lenkų literatūroje rašytojas, kurisai tais dalykais rūpinosi ir apie juos rašė. Antroji Čackio ypatybė yra tame, kad jisai aiškiai neatskiria lietuvių dainų ir pasakų nuo lenkų ir rusų, josios visos jam lygiai tarnauja kaipo medžiaga pažinti tolimesnes epokas.

— Visai tų pačių pažiurų yra ir kiti Čackio laikų tyrinėtojai. Taip pat mano ir Kollontaj'us, kurisai be skirtumo tyrinėja kaip Sieradzį taip ir Žemaitiją, Karpatus ir Rusiją ir taip pat į tuos tyrinėjimus žiuri, kaipo į pagalbos įrankius geriau suprasti istoriją. Mums čion svarbu, kad jisai užsimena apie Žemaitijos senovės pasakas [88]).

— Lietuvos dalykų tyrinėjimai susispietė XIX šimtmečio pradžioje Mokslo Mylėtojų Draugijoje Varšuvoj. Čackis, gruodžio 2 d. 1802 metais Draugijos posėdyje, parodė Mielcke's [89]) lietuvių kalbos žodyną ir Ostermeger'o gramatiką, „pabraukdamas tų dalykų tyrinėjimo svarbą"; padavė be to sumanymą, kad Draugija prašytų Vilniaus Vyskupo Kosakovskio, kad jisai atkreiptų Vilniaus universito domėsio į tą reikalą.

Draugija turbūt išpildė Čackio sumanymą ir kreipėsi į vyskupą, nes bal. 23 d. 1803, per posėdį buvo skaitytas Kosakovskio laiškas, kuriame praneša, kad universitas „pracuje nad wyjaśnieniem języka litewskiego" [90]).

— Čackio veikimas tuo nesibaigia. Jisai jau pirmiau buvo gavęs iš Kollontajaus laiško nuorašą į knygininką Majų. Čackis skaito jį Draugijos posėdyje. Jojo darbas baigiasi tuo, kad Draugija 1804 metais skiria „Deputaciją".

— Apie „Deputacijos" darbo vaisius nieko visai nerašo tų laikų laikraščiai, nieko visai nėra ir Draugijos protokoluose (bent apie tai nieko nemini Kraushar'o, monografija). Deputacijos vis-gi darbo ženklų yra užsilikę Čackio ranka rašytoje pa-

---

[87]) Drop. pusl. 24.

[88]) X. Hugo Kollątaj. Korespondencija listowna z Tadeuszem Czackim. T. I. Kraków. 1844, pusl. 66.

[89]) Mielcke G. Litthauische-Deutsches und deutsch-litthauisches Wörterbuch. Königsberg. 1800; Kraushar, pusl. 226.

[90]) Ten pat 231.

staboje[91]). Apie jąją kalba Dropiovski, paduodamas jos turinį[92]). Ji mūsų klausime yra labai charakteringa, užtai-gi jąją čion ištisai paduodame[93]).

„O Litt^m^ ięzyku.

W Wilnie Deputacia złożona z X. Mickiewicza, Golańskiego, Malewskiego i Szulca na żądanie Warsz. Towarzystwa 20 Grudnia 1804 R. zemną będąc okazała.

1⁰ Wszystkie wyrazy pierwszych potrzeb są jedne w Żmudzkim, Littewskim i Łottewskim ięzykach.

2⁰ Język Littewski i Żmudzki rozciąga się w całej Żmudzi i Pruss Xiążęcych na połnoc do granicy Kurlandzkiey na wschod do granicy Wwdztw Ndzk⁰ i Mińsk⁰.

3⁰ Język Litt: był rozciągleyszy, gdyż w Now^m^ są mjasta i wsie nazwisk Littewskich, Wołk⁰ i Grodz Pttw mieszkańcy mówią w części po Litt.

4⁰ Łottewski, Kurlandzki, czyli Infl: ięzyk rozciąga się w Kurlandii, w części Inflant, i w części Pruss.

5⁰ Fryderyk Stender Neue Vollständige Lettische Grammatick ed 1761 R: Łott' ięzyk nazywa siostrą Littewskiego.

6⁰ Szyrwid Dict: Litt: Pol: 1642 R: okazuje złoto *auxas* srebro *sidabras* miedz *varys* lecz ołow od ruskiego sviniec nazwano *swinas* a żelazo *gyelezys* albo *gyalazys*. Dowod tedy że te dwa kruszce ostatnie z innego przeszły języka, równie *cine* cina.

7⁰ Wyrazu na cnotę, występku i prawa niemasz. Sądzić, iedno, co sprawiedliwość wymierzyć.

8⁰ Wszystko, co Religia użyczyła wyobrażeń, oba dały ięzyki.

9⁰ Rzemieslnikow i rzemiosł właściwych nie ma nazwisk.

10⁰ Pisać a rysować iedno *Raschity*, czytać a liczyć iedno *skaytit*.

11⁰ Lwa, tygrysa nie ma, lecz wielbłąd *Kupranagaris*.

12⁰ Pszczoła *Bite*. Udzielali sobie pszczoły na znak przyjazni, i naywiększy przyjaciel zowie się *Biczulis* i taki daiący dar, kłucić się nie mogą. Szyrwid nazywa przyjaciela p. 250 *pryiatulus*.

13⁰ Przysięga *prysega*. W Melcke, lecz w Szyrwidzie p. 256 *Sjekymas*.

14⁰ Mila *Myle* lecz rachowano na słuch ryku bydła, lub szczekania psow, i taka odległość zwała się *Szaukimas*.

---

[91]) Čartorisk'us Muzėjus Krokuvoje. „Czackiego ważne autografy № 3773“.

[92]) Dropiowski pusl. 27.

[93]) Čackio rašybos nemainome.

15⁰ Męszczyzna *Pats*, żona *paty*.
16⁰ Naywyższy *Wiesz Pats*.
17⁰ *Diews* Bog Niebo Dangus piekło Pragaras. Na Diabła wiele jest nazwisk, co dowodzi Bostwa.
17⁰ Broń łuk *kilpinis*. Strzała *Szaudikłas*. Krzywa szabla *Lunktynys*, gdyż te słowo znaczy krzywe. Inna broń od Polakow.
19⁰ Oranie od Rusinow.
20⁰ Żąć *piauty*, sierp *piautuvas*, kosa *Dalgis*, Siekiera *Kirwis*, snop zboża *piedas*.
21⁰ zboże *jawai* ziarno *grudas* Pszenica *Kwieciey*, Zyto Ruggiey od *Roggen* Owies Advas, Jęczmjen *Miesey* groch, bob hreczka właściwych nazwisk nie mają.
22⁰ Urzędu nazwiska nie mają. Krol u Łottewczykow Köenigs, a Xięcia *Lees Kungs* a Litwin nazywa *Kunigas* a Xiążę *Kunigaykszt ysz* gdyż Kunigas iest Pan. Łottewczyk dodaie Pan bożnicy *baznic Kungs*. Analogia Xiędza, i Xięcia. Chłop z Russk: Muzyka.
23⁰ Maią wyrazy na czary, widziadła.
24⁰ Łottewczyk nazywa *Leyszycz*, a Litwin *Lenkas*. Szyrwid *Lynkas*.
25⁰ Złorzeczen mało mają. Chcąc naywiększą okazać wzgardę, mówią był Rusin *Gudas*. Zachowany iest stary wiersz:

Perkunas dievaitis
Ne muszk żemaitis
muszk guda
Kayp szuni ruda.

po polsku:

Bożku Perkunasie nie biy zmudzina
Jak w psa szarego uderz russina.

26⁰ Kiedy kto umrze, iest opłakany koleią od kobiet, wyliczaią Jego cnotę. Kiedy kładkę położą maią za usługę dla umarłego, i wyrąbią znak podobny do zatrudnjenja umarłego. Nayuroczystszy dzień S: Jana w tenczas skaczą przez ogień.
27⁰ Rzeki, miasta, wsie zawsze znaczą. Ponarskie góry nad Neris Rzeczką niedaleko Wilna. Miedniki od puszczy. *Wilkomergis* Wiłkomierz od obleczenja dziewki. Po *Dubissie* nad Dubissą *Eyragulos* iest Koniec *Meyszagałaz* Koniec woru od figury takiey, *Beyszagałaz* znaczy szpetny Koniec, i w tem miejscu iest zła droga. *Niewiezis* rzeka znaczy niema rakow, i w tey części nie ma. Poniewiezis od rzeki Czeriwydzisz. Tu zaiąc".

Deputacijos tyrinėjimų vaisių Dropiovski ne pagiria: „Taip menkos ir betikslios pastabos visiškai mums neduoda teisės

rimtai žiūrėti į delegatų darbą; reikia ištikro stebėtis, kad jie taip šaltai į dalykus žiūrėjo, ir negalėjo surinkti daugiau charakterinų ir įdomių žinių. Aišku, kad tiems tyrinėtojams pirmiausiai rūpėjo rinkti medžiagos, kurią būtų galima sunaudoti mokslo tikslams, jie dar negalėjo pastebėti liaudies proto kuryboje tų ikišiol neliečiamų turtų [94]). Šioji nuomonė nėra pamatuota. Deputacija ėjo prie jui iš kalno nustatyto tikslo; josios užduotė nebuvo tyrinėti pilnai liaudies materialinį ir dvasinį gyvenimą.

— Kaip minėtoji „deputacija", taip ir Čackio pranešimas ar tik nebus sąrišyje su ta žinia, apie kurią kalbama Mokslo Mylėtojų Draugijos protokole gruodžio 2 d. 1802 m. Juk Draugija kreipėsi į Vilniaus vyskupą Kosakovskį su prašymu, kad jisai paragintų Vilniaus universitą tyrinėti lietuvių kalbą. Iš Kosakovskio laiško sužinome, kad universitas tikrai ėmėsi to darbo. Asmenys, kurie toje deputacijoje dalyvavo, buvo Vilniaus universito profesoriai. Jie atliko savo darbą taip kaip mokėjo (jųjų nė vienas nebuvo kalbų žinovas, nė vienas, tikrai sakant, filologas, nė vienas etnografas). Vis-gi Čackio žinutė, mums yra jau pryrodymas, kad lietuvių dalykais tuomet rūpintasi abiejuose mokslo centruose: Vilniuje, universitas, Varšuvoje, Mokslo Mylėtojų Draugija.

— 1806 metais viešame Draugijos posėdyje Kun. Ks. Bogušas paskaitė raštą apie lietuvių kalbą ir tautą [95]). Tai yra tasai pats raštas, kuris tilpo Draugijos metraščiuose t. VI 1810 m. pusl. 143—292, ir kuris buvo Varšuvoje išleistas atskirai 1808 m. ir užvardintas „O początkach narodu i języka litewskiego".

— Tasai raštas yra labai charakteringas. Nuo jojo, galima sakyti, tikrai prasideda lenkų rašytojų tarpe rūpinimasis senovės Lietuva ir liaudimi. Bogušo mintys buvo vėlesniems tyrinėtojoms pagrindas, su kuriomis vieni sutinka, kiti polemizuoja. Charakteringas yra čionai ir Bogušo romantiškas klausimo supratimas, koksai pastebimas ir jojo pasekėjuose.

Įžangoje autorius labai gailauja, kad nyksta lietuvių kalba, ir kad valstietis verčiamas su savo ponu kalbėti lenkiškai [96]). Jisai siūlo „iš asmenų, kurie myli savo šalį ir moka šiek tiek lietuvių kalbos, įkurti tokią draugiją, kuri rinktų žodžius, priežodžius, pasakas, senovės liekanas, kuri, kaip anoji Alberto I, prūsų kunigaikščio 1545 metais įsteigtoji draugija, išleidinėtų liaudžiai ir tiems klebonams knygų, kurie labai daugelyje vietų krikščionijos tikybą platina, ir tokiu būdu nedaleistų lietuvių kalbai pražūti [97]).

[94]) Drop. 27—28
[95]) Kraushar t. II pusl. 21.
[96]) Atskir. leid. pusl. 2—3.
[97]) Ten pat pusl. 4—5.

Patį rašto turinį galime padalinti į dvi dali. Pirmoji dalis yra grynai istorinė ir stato klausimą: „Czy na tej ziemi, gdzie dziś Litwa, inny jaki naród pierwiej mieszkał niż litewski; czy ta ziemia od najdawniejszych czasów starożytnych przez litwinów zamieszkała była? i z jakich się Litwa składała narodów?" Šioji dalis atrodo labai mokšliškai, remiamasi plačiai etimologija, ir gvildenama tik seniausius laikus. Jojo protavimas ir išvados mums šiandien jau pasenusios, bet ir su mūsų klausimu griežtai nesiriša. Literatūros srityje taip pat didelės vertės nepadarė, nes poetai ir apysakų rašytojai savo kuriniams medžiagos neieškojo seniausiose ir priešistorinėse epokose. Į tą dalį toliau nesigilinsime, pabrėžiame tiktai tą, kad su šiuo raštu prasideda lenkų istoriografijoje kaskart dažnesni lietuvių tautos tyrinėjimai. Jau Čackis tą klausimą savo raštuose paliete. Giliau tyrinėja jį Lelevelis. Jojo darbo vaisiai telpa štai šiuose raštuose:

1) Uwagi nad dziełem: „O początkach narodu i języka litewskiego" 1806.

2) Rzut oka na towarzystwa litewskie narodowe i związki ich z Herulami. Wilno 1808.

3) Wzmianka o najdawniejszych dziejopisach polskich i uwagi nad rozprawą I. W. X. Bohusza. Warszawa 1809.

4) Wiadomości o narodach litewskich (Tygodnik Wileński r. 1817. Tom IV. 131.

Lelevelio ir Bogušo raštai iššaukė autoriaus, pasirašiusio Y. Q. pastabą: „Początku narodu litewskiego rozmaite dochodzenia (Dziennik Wileński 1817. t II. p. 331—336). — Tais pačiais metais randame „Pamiętnik Warszawski" t. IX. pusl. 427 ir toliau atsakymą: „Odpowiedź na odezwę bezimiennego w Dzienniku Wileńskim O początkach narodu litewskiego". Prie tų laikų galima priskaityti ir Narbuto darbus, kuris „Tyg. Wileński" 1817 m. t. III pusl. 273 — 288 patalpino straipsnį: „Domniemania o dawnych Litwinach", ir po kelių metų išleidžia: „Krótki rys pierwiastków narodu litewskiego, z różnych dawnych autorów zebrany". Grodno 1820 m. Narbuto darbai tais metais prasidėjusieji, išsiplėtoja vėliau ir baigiasi atmintinu kuriniu, kaip vadina Brückner'is [98]): „Dzieje starożytne narodu litewskiego" Wilno 1835—1841.

Narbuto straipsnis: „Domniemania o dawnych Litwinach" labai charakteringas, kaip tų laikų žmonės žiurėjo į senovės amžius. Jisai lygiai taip pat žiuri naiviai į senovės Lietuvą, kaip Chodakovskis, Suroviecki ;, Kollar'as į senovės slaviją.

Kaip anie apie slavius, taip lygiai Narbutas mano apie lietuvius, kad jie kadaisiai buvo užėmę kur kas didesnius plotus,

---

[98]) Starożytna Litwa pusl. III.

toli į Vakarus, tarp Odros ir Labos upių. Tasai trumpąs straipsnis duoda daug klausimų, kalba apie istoriją, mitologiją, ragina prie etnografijos, paduoda dainos turinį, apie kurią autoriui pasakojo Janušas Tiskevičius, apie Sieradžiaus ir Čekiškių miestelių atsiradimą.

Bogušo ir Lelevelio raštai iššaukia Poškos keletą straipsnių, apie kuriuos jau buvome aukščiau kalbėję. Štai jųjų užvardinimai:

1) Kilka słów przedwstępnych do kogobądź mającego zamiar pisać dzieje Litwy i Żmudzi. (Dziennik Warszawski m. 1829. t. XV pusl. 17—19).

2) Rozmyślania wieśniaka rolnika o narodach litewskich (ten pat pusl. 19—45; 97—124; 193—220) [99].

Čionai galima priskaityti ir Leono Rogalskio raštą vertime: „O początkach języka i literatury narodów litewskich, przez Piotra Keppena". (Dz. Wil. 1828 m. Historya i literatura t. V, pusl. 3—30; 195—226; 249—264; 427—443).

— Mes čionai atsiminėme tiktai tuos raštus, kuriuose kalbama apie seniausius priešistorinius atsitikimus [100]).

Be šitų, mes turime ir gi visą raštų eilę ir apie vėlesnę lietuvių istoriją, pav. „Dwukrotne oblężenie Wilna przez Anglików (Dziennik Wileński" 1829, Chlebavičiaus: „Krótki rys życia Witolda" ir kitų, kuriuos čion apleidžiame.

— Sąrišyje su priešistoriniais tyrinėjimais eina kartu ir archajologijos tyrinėjimai. Jųjų išsivystimas įvyksta vėliau, bet ir dabar atrandame kartais vieną kitą tame klausime straipsnį. „Dz. Wil." 1823 m. t. II, pusl. 145 — 157 yra Jono Lobojko's straipsnis: „Groby olbrzymie na Żmudzi i inne zabytki starożytności tego kraju z rękopisu rosyjskiego". Tame straipsnyje pusl 157—161 yra Kajetono Nezabytovskio straipsnelis: „Krótki spis niektórych starożytnych zabytków, znajdujących się w zbiorze obywatela prowincyi żmudzkiej, Dyonizego Paszkiewicza, pisarza ziems. powiatu Rossieńskiego". „Dz. Warsz." t. IV. 1826 m. pusl. 37 — 46, yra paties savininko smulkesnis tojo ąžuolo aprašymas: „o dębie mającym przeszło lat tysiąc, zwanym Baublis, który rósł na Żmudzi w majętności Bordzie, należącej do Dyonizego Paszkiewicza".

„Tyg. Wileński" 1818 m. t. V, pusl. 262—266 paduoda „Wyjątek z listu pana Dyonizego Paszkiewicza do pana K. D.,

---

[99]) Atskir. leid. Warszawa 1829.

[100]) Lietuvos senovės klausimų mes rasime ir tokiuose veikaluose, kur tyrinėjama senovės slavijos istoriją, pav. jau Potocki (Histoire primitive des peuples de la Russie. Petersburg 1802, Siestzrencevicz Bohusz (Recherches historiques sur l'origine des Sarmates et des Slaves. Petersburg 1812). Surowiecki. (Śledzenie początku narodów słowiańskich 1824).

pisanego dnia 5 stycznia 1818 roku"; tame laiške Poška (Paškevičius) rašo apie Birutės kalną, Palemoną, Papilės kalną, ir apie kryžiuočių ir švedų apkasus. 1817 metais „Tyg. Wileński" talpino visą eilę Narbuto straipsnių: „Badania starożytności litewskich". Įžangoje į savo straipsnius, štai kaip jisai rašo: „miło jest każdemu wybadać lub usłyszeć cokolwiek się tylko tyczy starożytności jego ojczystej; nie od rzeczy przeto, rozumiem, będzie, gdy jaki szczegół z dziejów ojczystych wydobywszy z wieków zapomnienia, albo odkrywszy przez własne spostrzeżenie w tej mierze... ciągle donosić będę publiczności czytającej"[100]. Narbutas aprašo „Russ"[101], paduoda ištrauką iš vokiečių kronikos I. R. F., kur kalbama apie lietuvių prekybą gintaru[102]. Kalba apie senovės Jupitero bažnyčią Vilniuje, kuri būk būvusi kuniga kščio Gerimundo pastatyta 1285 metuose. Tome IV pusl. 59—68 paduoda atradimų apie „Jatvežus", Lietuvos ir gudų kaimynus; jųjų gyvenimo ženklų esama apie Gardiną. Tame pačiam tome pusl. 209 ir toliau, yra straipsnis o „panieńskiem"; aprašo lietuvių papročius Lydos apskrityje ir paduoda liaudies dainą vertime[103]. Senovės Narbuto tyrinėjimų randame dar „Tyg. Wil." 1818 metais, „Wiadomości o dawnych strojach" (t. VI pusl. 33—42); „o Wiciach" (pusl. 129—134) ir „o Kurhanach"[104].

Kalbant apie archajologiją atsiminkime ir mitologiją. Atskirų žinelių apie senovės lietuvių stabmeldžių tikybą galima rasti kur ne kur istoriniuose ir archajologiniuose straipsniuose[105]. Atskiras gi straipsnis tame klausime tuo pačiu laiku yra tiktai vienas, būtent: „Jana Łasickiego, Polaka o Bogach Żmudzinów i innych Sarmatów z łacińskiego tłumaczenia Adama Rogalskiego". (Dz Wileński, 1823 m. t. I. pusl. 248—255; 398—406; t. III. pusl. 308—314).

— Bet grįžkime prie Bogušo rašto. Jojo antroji dalis paskirta lietuvių kalbos žinioms. Pirmame skyriuje autorius duoda klausimą: „Język litewski czy jest pierwiastkowy, czy od języka drugiego pochodzi?" ir gauna tos nuomonės: „kad lietuvių kalba yra pirminė, motina, žinomosios istorijoje jafetų kalbos šaka, taip kaip skitų, keltų, graikų, latynų, slavių, bet kartu yra

---

[100]) Tyg. Wil' t. III pusl. 225.

[101]) Ten pat pusl. 257 štai kai prašo: „Cała posada miasteczka i amtu Rusni nosi ślady naidawniejszei starożytności. Mieszkańce okolic tamecznych zachowują szegulniejszą oryginalność dawnych Litwinów w mowie, w ubiozre i obyczajach".

[102]) Ten pat pusl. 369—373.

[103]) Žiūrėk Drob.39—40.

[104]) Kraushart t. V, pusl. 111 mini apie iś kąstaaKauno apylinkėję bronzinę stovylėlę, kuri buvo pasiųsta M. M. Draugijai 1820.

[105]) Žiūrėk Narbuto: „Domniemania o dawnych. Litwinach" (Tyg. Wil. t. III pusl. 273—2821.

ir šaknis, iš kurių išdygo kitų kalbų šakos, taip kaip iš latynų, italų ir prancūzų ir t. t., iš slavių, rusų, lenkų ir čekų" [2]). Paaiškina savo nuomonę kalbų pavyzdžiais, paduoda Viešpaties maldą lietuvių, latvių, senprusių ir d. k. kalba.

Sekantis skyrius (trečioji rašto dalis) pavadinta: „język litewski uważany w samym sobie". Bogušas čionai gina lietuvių kalbą nuo prikišimų, būk ji visai esanti neturtinga. Jisai štai kaip sako: „Visoje Lietuvoje manoma, būk lietuvių kalba visai neturtinga, ir ne stebėtina, jei-gu pamokslininkai iš sakyklų sakydami pamokslus, į keletą da lietuvių kalbos žodžių prigrūdžia lenkų makaronizmų vien tik su lietuvių žodžių galunėmis, *myslas, sumienias, wieras, naturas, nalagas, wolas, razumas* ir t. t. Girdėdami tą kalbą, kurie girias esą lietuvių kalbos žinovai ir vartoja, *stalas, stolkas, dzbonas, aknas, abrusas, nožičias, zmyslas, wstydas, kopelušis, žydlas, lowa* ir tūkstantį jiems panašių, lengva įsitikinti, kaip lietuvių kalba tikrai yra neturtinga, nors tas kyla iš kalbos nežinojimo. Užtai-gi lengvai prasiplatino nuomonė, kad lietuviai neturį nė metaforinių, nė abstrakcijos žodžių, ir kad prieš uniją su lenkais nežinojo humanitarinių mokslų, meno, amatų, gražesnių ir patogesnių rūbų, namų įrankių, ir kad tą viską kartu su jųjų pavadinimais gavę tik iš lenkų [107]).

Remdamas savo nuomonę paduoda lietuvių kalbos žodynėlį, kuriame esama žodžių iš įvairių užsiemimo sričių ir mano, kad „šitasai nors siauras žodynėlis gali užtektinai sugėdinti tuos, kurie lietuvių kalbą vadina neturtinga valstiečių kalba, be taisyklių ir gražumo [108]). Rašo toliau apie kalbos sudėjimą panašų į graikų, prirodinėja kalbos turtingumą, aiškina, kad lietuvių kalba jau tuomet buvo ištobulinta „kada kitos jau šiandien išdirbtos kalbos, kaip prancūzų, vokiečių dar tuomet visiškai buvo nejudintos". Kalbėdamas apie lietuvių eiles gėrisi jųjų ritmu.

Kad parodyti, kaip yra ritmingos eilės, jųjų skambėjimą ir kalbos miklumą paduoda keletą lietuvių kalba tekstų: Ovidijaus ir Virgilijaus vertimų ištraukas, keletą liaudies dainų, dviejuose vertimuose, savo ir Liudviko Osinskio; Osinskio kaipo tipinio klasiko vertimas labai toli nužengęs nuo originalo. Tas dainas, anot Dropiovskio [109]), Bogušas ne patsai iš liaudies paėmė, bet iš Rūgio rinkinio.

Jei-gu lietuvių kalba taip graži ir turtinga, todel Bogušas mano, kad ji turėjo turtingą literatūrą: „Kalba, kuria taip puikius poezijos paveikslus galima piešti, kuri eidama žingsnis

---

[106]) Bohusz 104—106.
[107]) Bohusz pusl. 114—115.
[108]) Bohusz pusl. 146.
[109]) Pusl. 31.

į žingsnį su latynų kalba, nė kiek jai neužsileidžia nė mate, nė griežtume, nė aiškume, nė muzikališkume, būtinai buvo mokytų žmonių kalba.. sprendžiant iš Ovidijaus ir Virgilijaus vertimų ištraukų, kurios laimingai iki mūsų laikų užsiliko, ir mano čionai išrašytos, labai galimas yra daiktas, kad tuodu poetu ir kiti klasiniai autoriai buvo jau senai išversti į lietuvių kalbą" [110]).

Delko tų kūrinių šiandien nebesama, Bogušas labai lengvai aiškina tuo, kad nebuvę spaustuvių, kurios būtų tuos raštus išplatinę ir palikę kitoms kartoms, be to dažni karai, kurie viską naikino ir antgalo tasai faktas, kad senovėje buvęs paprotys laikyti knygas ištrandijusių medžių viduriuose [111]). Kokiu būdu Bogušui kilo mintis, kad senovės lietuviai turėdavę knygynus medžių išpuvusiuose viduriuose nežinau kaip išaiškinti. Jisai vis gi tvirtai buvo įsitikinęs, senovės lietuvių turtingos literatūros buvime, ir jisai į tai tiki kaipo į tikrenybę: „domyśł co o uczonych przed panowaniem Mendoga Litwinach piszę, nie jest to domysł, ale wniosek równie pewny... nie domyślać, ale z pewnością twierdzić możemy, że tak ukształcony język ludzi uczonych był językiem" [112]).

Bogušo veikalu prasideda taip pat lenkų kalba raštuose, lietuvių kalba, kaip liaudies taip ir knyginė literatūra smulkmeniškas užsiemimas [113]). Reikia čionai tik pastebėti, kad po 1808 metų ne buvo patogus laikas ramiam mokslo darbui, nes tai buvo Napoleono karų, Varšuvos kunikaikštytės sutvėrimo ir josios žlugimo metai, ir antgalo 1815 metais Kongresinės Karalystės įsteigimas. Ir tiktai prasidėjus šiek tiek ramesniems laikams galima buvo vėl pamanyti apie mokslo darbą, ir ištikro nuo 1816 metų pradedama daugiau leisti knygų ir pasirodo didesnis gyvumas laikraštijoje Nuo 1819 metų Varšuvos ir Vilniaus laikraštijoje randame daug straipsnių apie Lietuvą.

Apie istorinius raštus kalbėjome aukščiau. Dabar mes ieškosime straipsnių apie lietuvių kalbą ir literatūrą. Jau Narbutas savo senovės tyrinėjimuose kreipė domės į gyventojų ant Nemuno kranto etnografinius dalykus, į jųjų papročius, rūbus, kalbą, sakmes, ir pasakas; padavė vertime vieną apeiginę lietuvių dainą, kuri buvo valstiečių dainuojama nešant į dvarą dovanas: „Pokłon ci o słońce, które zachodząc odrywasz ten smutny sobotny wieczór [114]).

---

[110]) Bohusz 196.
[111]) Dzien. Wil. 1817 t. VI pusl. 591—597 ir Wiadomości brukowe 1818, Nr. 75 pajuokia tų nuomenę.
[112]) Bohusz pusl. 201—202.
[113]) Sulyg. Kraushar t. III, pusl. 32.
[114]) Drop. pusl. 39.

— 1819 m. „Tyg. Wil." Leonas Rogalskis paduoda: „Piosnkę pospólstwa litewskiego przełożoną po polsku" [115]). Toji dainelė štai kaip prasideda:

„Siedziała w borze śliczna dziewica,
W warkocz splatała swe włosy,
Łzy powiększały piękność jej lica
Ze łkaniem łajała losy..."

Gaila, kad Rogalskio vertimas lygiai toksai pat kaip ir Osinskio Bogušo rašte, būtent jis per daug išdailintas, sušvelnytas, kad visai nustoja liaudies poezijos naturalumo.

Originalinio teksto Rogalskis nepaduoda. Prie dainelės vienok pridėjo keletą pastabų apie lietuvių kalbą ir liaudies poeziją [116]). Lietuvių kalba, anot jo, kieta ir neišdirbta „kaipo paprasta tik liaudies vartojama kalba". Vienok tuojau daro pasargą, kad jisai turi čionai mintyje tiktai paprastų žmonių kalbą, bet apie mokytų lietuvių raštų kalbą, kurių mums laikai nepaliko, norėdami apie jąją išgirsti, reikia kreiptis į Bogušo raštą, su kurio nuomone, Rogalskis sutinka. Toliau pastebi, kad, girdi, nors liaudies kalba yra labai paprasta, vienok turi daugybę dainelių. Tų dainelių ypatybė, anot Rogalskio, yra jųjų melancholijoje ir liudnume, kuris apsireiškia net meilės dainose. Toji melancholija da labiau jaučiama jųjų graudžiose, monotoninėse melodijose. Liaudies poezijos ritmo klausime jisai nenorįs nieko pasakyti, vienog mano, kad eiliavimas turįs būti, nes lietuviai kaipo senovės rymiečių kaimynai ir jųjų pergalėtojai negalėją neišmokti iš jųjų eiliavimo

— Kaskart dažniau išleidžiama dabar lietuvių dainų. Tame pačiame „Tyg. Wil." (377—380) Emerikas Stanevičius padėjo dvi daini, pavadindamas: „Spiewy ludu litewskiego". Padavė jųjų eiliuotą vertimą lenkų kalba ir originalinį tekstą (ką ne buvo padaręs Rogalskis).

Stanevičiaus vertimai nė kiek negeresni už Rogalskio, gal dar labiau dirbtini; jųjų perdirbimas yra labai išplėstas: originalinio teksto dvidešimts dvi eiluti išskėtė į 36 vertimo eilutes, kitoj-gi dainoje iš 12 eilučių teksto padarė net 24 vertime.

Štai du Stanevičiaus vertimų pavyzdžiu:

Pirmoji daina prasideda:

„Stovi žirgelis kieme pabalnotas,
Reiks man joti į vaiskelį;
Stovi sesutė prie mano šalelės
Stovėdama graudžiai verkia —

---

[115]) Tyg. Wil. t. VIII, m. 1819, pusl. 254.
[116]) Pusl. 254—256.

Neverk sesute balta lelijėle,
Kaip išjosiu, taip parjosiu —
Kad neparjosiu, karalium pastosiu,
Vilniaus laukely vajevosiu".

Stanevičiaus vertimas štai kaip atrodo:

„Już koń stoi osiodłany
Pójdę gdzie mię sława wzywa,
Pójdę gdzie rozległe łany —
Wróg nieprzyjazny okrywa.
— Przy boku siostra kochana,
Stojąc rzęsiste łzy leje.
„Dokąd cię, mówi, stroskana,
Dokąd cię wiodą nadzieje?"
Nie płacz, piękniejsza od róży:
Powrócę tu zwycięstw syty,
A sława na skroń mnie włoży
Wieniec z wawrzynów uwity.
Wodzem lub królem zostanę,
W gronie towarzyszów wiernych,
Zgromiwszy wrogi zebrane
Na polach Wilna obszernych" [117]).

Antroji daina prasideda:

„Tenai per girią didis vieškelėlis,
Atjoja didis pulkas žalnierėlių.
Pasidabojo lietuvių panelė,
Seskie panele į mano vežimą".

Stanevičius išverčia šitaip:

„Tam gdzie dolinę kwiaty ubarwiały,
Stała wioseczka nad strumykiem sliczna;
Wtem wpadła rota nieprzyjaciół liczna,
A na jej czele był wódz mężny, śmiały;
Piękna litwinka mu się podobała;
Chodź w moje kraje, rzecze mąż waleczny,
Przysięgam Tobie na miecz obosieczny,
Że będziesz ze mną szczęśliwie mieszkała".

Kituose „Tyg." metraščiuose Stanevičius toliau talpina lietuvių liaudies dainų su tokiais pat vertimais į lenkų kalbą, kaip aukščiau parodėme. Štai josios:

---

[117]) Sulyg. Witwickio eiles „Syn". Poezje biblijne sielskie i wiersze różne Stef. Witnickiego. Paryż 1636. Pusl. 165.

3) Mano brolio žirgas mažas... „Tygodnik Wil.“ 1820 m. t. IX pusl. 56—57

4) Berneliai, berneliai kur jūsų valnastis... Ten pat pusl. 57—58.

5) Panalaite, mylėk mane pusl. 118—120.

6) Kaip pas motutę buvau.. pusl. 120—121.

7) Išaušt pavasaris, tai linksma diena.... pusl. 177—178.

8) Ant kalno rugiai, sode obuoliai....T. X 1820 m. pusl. 9—11.

9) Kregždutėle, lakūnele.... ten pat pusl. 12—14.

10) Po tavo nuo mūsų atsitolinimo... puls. 14—15.

11) Viduj lauko, viduj lauko... puls. 187—189.

12) Užaugino mane motinėlė.... puls. 189—190.

13) Pro rūtelių darželį, pro lilijų krūmelį atjojo trys jaune berneliai....puls. 190—192.

14) Oi dievulaiti! negaliu—A. t. III m. 1822 m. puls. 58—59.

15) Atjojo bernelis per laukelį —Ten pat pusl. 60—62

— Rogalski Leonas ir gi patalpino vieną lietuvių liaudies vestuvių dainą „Tyg. Wil.“ 1820 m. t. III pusl. 381.

Ko liūdi aržuolėli, aržuolyne?
Ar tau pagailo šiltos vasarėlės?..

— Tuom pačiu laiku Kaz. Brodzinski talpina lietuvių liaudies dainas greta su kitų tautų dainų vertimais „Pam. Warsz.“ t. I. 1820 m. pusl. 449 ir toliau randame dvi lietuvių daini:

1) Kędy w ogródku kwitły tymiany...
2) Przez lasy jodłowe, przez lasy świerkowe...

Stanevičius ir Rogalskis rinko lietuvių liaudies dainas tiesiog iš žmonių lūpų, Brodziński, toli gyveno nuo Lietuvos, lietuvių kalbos nežinojo, ir lietuvių dainas paėmė iš Herderio ir pagal jį vertė [118]).

— Nepasitenkino Brodzinskis tiedviem dainom. Jisai matydamas liaudies dainose nepaprasto gražumo ir svarbos, versdamas įvarių tautų dainas nori jas sunaudoti ir lenkų literatūros atgaivinimui, būtent padaryti tų lenkų poezijai, ką Herderis padarė vokiečių. Jisai ypatingai pamėgo lietuvių liaudies dainas, kuriose atranda daug panašumo į slavių dainas. Nepasitenkina vienu tik dainų vertimu, bet „Pam. Warszaw.“ 1822 t. III. 233—252 talpina straipsnį: „O poezji ludu litewskiego“, pridėdamas ir-gi keletos lietuvių dainų vertimus. Tasai jojo straipsnis yra Rėzos, rašto vertimas, tilpusio „Beiträge zur Kunde Preussens 1817 m.“ Iš ten jisai paėmė ir dainas. Savo vertimui jisai patsai parašo įžangą, kurioje ragina „liaudies poezijos ir litera-

118) Kossowski pusl. 18.

tūros mylėtojus, ir lietuvių kalbą žinančius" rinkti ir versti lietuvių dainas, — pažymėdamas kad tai lenkų esama kaip tik pareiga tuo užsiimti, nes pastaruosius riša su lietuviais bendra istorija, vienodi papročiai ir būdas, antgalo slavių ir lietuvių dainose esama toji pati dvasia. Užsimęna Brodzinskis apie tilpusias lietuvių dainas Vilniaus laikraščiuose, bet visai nesąs patenkintas tų dainų vertimais, nes juose jau nėra liaudies poezijos tono ir būdo [119]).

Jisai norėtų kad vertimas būtų „teisingas" ir vertikas žinotų gerai lietuvių kalbą, jaustų mažiausia tos rūšies poezijos smulkmenas, kad ir toksai vertimas visai būtų be rimų arba net proza parašytas". Brodzinskis savo vertimams, tame straipsnyje paduotiems, naudojosi vokiečių Rėzos vertimais [120]).

Iš straipsnio galo sužinome, kad Brodzinskio norėta išleisti atskiras lietuvių liaudies dainų rinkinys ir pridėti platesnį apie jas raštą, kur būtų kalbėjęs „apie tų dainų išorinę formą, matą, rimą, melodiją kuria jos buvo dainuojamos". Nė rinkinio, nė rašto apie lietuvių dainas, Brodzinskis neišleido. Medžiagą jis tam dalykui rinko, kaip pasirodo iš jojo surinktų lietuvių dainų, kurios tilpo Brodzinskio raštų Chodzko's išleidime. Ir šias dainas Brodzinskis paėmė iš Rėzos. Apie jas štai kaip rašo Kosovskis: „Labai yra įdomus Brodzinskio iš Rėzos lietuvių dainų vertimas, kaipo formos ir eilių sustatymo žvilgsniu; forma begalo įvairi ir kartais labai dainuojanti, strofų sustatymas paprastai regularinis, visur išlaikoma metrikos visos taisyklės ir pamatai; taip ir perdaug didelė liuosybė turinio žvilgsniu, kad vertikas kartais taip toli nuo teksto nueina, kad neva verstoje dainoje, bet originalas nelengva atrasti (nors tų atsitikimų nedaug esą, daugiausiai verčia teisingai), arba iš liaudies motyvų sudaro liaudies artistinę dainą, taip vadinamą savą, bet griežtai laikosi, kaip dainos motyve, taip ir formoje, liaudies spalvos [121])".

— Brodzinskio užsiėmime lietuvių liaudies dainomis reikia pastebėti literatūrinės pusės. Stanevičius, Rogalskis, Narbutas, patys susidurdami su liaudimi ir žinodami josios kalba, ėmė dainas tiesiog iš žmonių lūpų, tuomtarpu kada Brodzinskis, toli gyvenęs nuo Lietuvos, nemoka kalbos, įsimyli į lietuvių dainas tiktai skaitydamas Herderį, ir jas auklėja remdamasis savo teorinėmis pažiūromis į liaudies poezijos uždavinį ir grožę. Į Brodzinskį čionai labai stipriai veikė vokiečių literatūra. Jojo dainos nebuvo pirmos rankos medžiaga, ir neturėjo tokios moksliškos vertės, kaip tilpusios Vilniaus laikraščiuose.

---

[119]) Mochnacki ir žino lietuvių dainas, žiūr. Dz. Warsz. 1825, t. I, 159—160.

[120]) Žiūr. Kossowski pusl. 25.

[121]) Kosovski 27—29.

Brodžinskio rašto svarba yra ypatingai tame, kad tai jisai pirmutinis, nors vertime, lenkų literatūrai davė platesnį lietuvių liaudies poezijos aprašymą, kuriame smulkiau gvildenamas klausimas ir užtaigi gali daugiau suteikti skaitytojui žinių, negu Rogalskio trumputis straipsnelis „Dz. Wil." 1819 m

— Nereikia manyti, kad vien tik lietuvių liaudies dainomis rūpintasi tuo laiku. Jau Bogušas daug rašė apie lietuvių kalbą. Daugiau pradėta rašyti tuo laiku apie lenkų ir kitas slavių kalbas ir tokiu būdu išskėstas labiau kalbų tyrinėjimo ratas.

Linde tyrinėja prūsų kalbą. Lapkričio 26 d. 1821 m. per Mokslo Molėtojų Draugijos posėdį Linde skaito „o języku dawnych prusaków, rozbiór dzieła prof. Vatera" [122]. Toji paskaita pasirodė spaudoje Varšuvoje 1822 metais [123]. Varšuvos „Gaz. Literacka" 1822 m. Nr. 13, 155 — 156, korespondencijų skyriuje yra valstybės patarėjo Anastazevičiaus iš Petrogrado rašytas laiškas į Linde, kuriame sako, kad jisai norįs išversti Lindės, „rozbiór dzieła Vatera" į rusų kalbą. Aukščiau minėtame Keppeno rašte apie lietuvių kalbos ir literatūros pradžią, (Rogalskio verstas į lenkų kalbą „Dz. Wil" 1828.) yra labai smulkmeniškų žinių apie latvių ir lietuvių kalbas [124].

Antgalo tame laike pasirodo raštų apie lietuvių ne tik liaudies bet ir knyginę literatūrą. Bogušas apie tai buvo užsiminęs. Rėzos raštas apie bibliją ir jojo Duonelaičio raštų išleidimus, buvo žinomi Lenkijoje. Abu raštu Rėza buvo nusiuntęs Varšuvos Mokslo Mylėtojų Draugijai. Balandžio 5 d. 1819 m. Draugijos posėdyje Linde juodu gvildeno, ir tas tilpo Draugijos metraštyje 1820 m. t. XIII, pusl. 119 — 113. „Zdanie sprawy o dwóch dziełach X. Rhezy z Królewca, uczynione Towarzystwu Królewsko Warszawskiemu Prz. N na posiedzeniu ogólnem dnia 5 kwietnia 1819 r. przez Samuela Bogumiła Linde" [125].

— Pirmiausia Linde paduoda Rėzos rašto apie biblijos vertimą turinį, pradedant Masvydžiu iki įsteigimui Karaliaučiuje lietuvių biblinės draugijos Kalba toliau apie Duonelaičio raštus, sutikdamas su Rėza, kad poetas turįs gražią formą, naturalumą, pamaldumą ir tikrą lietuvių liaudies papročių nupiešimą. Užbaigiant Linde pastebi Rėzos sumanymą išleisti lietuvių liaudies dainas ir jįjį už tai pagiria.

Lindės paskaitoje yra pirmutinė, platesnė lenkų literatūroje paduota žinia apie lietuvių raštus ir rašytojus. (Bogušas tiktai manė, kad buvę lietuvių rašytojų, tik jųjų raštai žuvę).

— „Dz. Wil." 1824 m. yra šitaip užvardintas straipsnis: „Wiadomość o literaturze Litewsko Żmudskiej, czyli zbiór roz-

[122]) Die Sprache der alten Preussen von I. S. Vater. Braunschweig 1821 m.
[123]) Žiur. Kraushar t. V. 203—206.
[124]) Pusl. 201—206; 427—430.
[125]) Žiur. Kraushar.

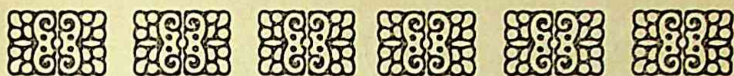
maitych dzieł Litewsko Żmudzkich i Prussko-Litewskich (o których tylko dowiedzieć się można było), od najdawniejszych czasów aż dotąd już w druku, już też w rękopiśmie będących z dołączeniem niektórych autorów, dających wiadomość naukową o tym języku porządkiem chronologicznym zebrane przez K. Niezabitowskiego Żmudzina" (t. I. pusl. 381—388, 513—516. Yra tai tiktai bibliografija be jokių pastabų apie raštus.

Ant galo aukščiau minėtame Keppeno Rogalskio rašte, „Dz. Wil." 1828 m., pusl. 249 — 264, kalbama apie prusų - lietuvių literatūrą, t. yra apie knygas išleistas Prūsuose, pusl. 427 — 443 apie žemaičių literatūrą, tai reiškia apie Didžiosios Lietuvos raštus. Tų trijų raštų apie lietuvių literatūra, pastarasis yra plačiausias ir geriausias, nes ne tik paduoda raštų vardus, bet ir labai dažnai tenai esama bibliografijos žinių, kur ne kur autoriaus biografija liečiama, ir net kokia kritikos pastaba, be to dar gi tame rašte žinių esama iki paskutinių laikų: Rogalskis pasinaudodamas Poškos žiniomis paduoda keletą tų laikų lietuvių rašytojų pavardžių, kurie rašė lietuvių kalba.

Tai yra maždaug visi straipsniai ir raštai apie Lietuvą, jos kalbą, literatūrą, liaudies poeziją, mitologiją ir t. t...; jie buvo talpinami lenkų laikraščiuose XIX šimtmečio pirmutiniuose trijuose dešimtmečiuose. Jųjų būta, kaip matomė, neperdaugiausia. Vienog reikia atsiminti šios aplinkybės: pirmiausia, lenkų laikraščių tuose metuose buvo nedaug, beto jųjų dalis skiriama specialiniems dalykams. Toliau, tie laikraščiai turėjo talpinti straipsnių ir raštų iš visų mokslo dirvų. Kaip įvairūs buvo laikraščio programas užtenka dirstelėti į kokį nors tų laikų metraštį, pav. „Dziennik Wileński" t. I 1823 m. Jame esama štai kokie skyriai: statistika, literatūra, tikyba, istorija, mitologija, teisės, senovės dalykai, įvairenybės, poezija, fizika, žemdirbystė, ūkis, architektūra, menas, amatai, technologija, chemija, literatūros žinios; paskutiniame skyriuje da vėl naujos grupės: recenzijos, draugijos, įstaigos, nekrologai, mokslo uždaviniai, išradimai, įvairenybės, nauji lenkų raštai, raštai svetimomis kalbomis. Laikraščiai, kuriems rūpėjo tiek daug dalykų, negalėjo perdaug leisti vietos literatūros ar etnografijos straipsniams. Sulyginus gi straipsnius apie Lietuvą su straipsniais apie lenkų etnografiją, kalbą, literatūrą, mes pamatysime, kad lietuvių dalykams labai daug buvo duodama vietos.

Antgalo dar ir tą pastebėkime, kad tie raštai apie Lietuvą yra labai įvairūs, juose jei-gu jau neišgvildenti, tai bent paliesti visi tie klausimai, kurie tų laikų žmonėms galėjo rūpėti.

Iš to išeina, kad tie raštai savo turiniu ir skaitliumi užima labai svarbią vietą ir yra aišku, kaip stiprus buvo tų laikų lenkų literatūroje krypsnys prie Lietuvos dalykų.

IV.

Skaitlingi straipsniai ir raštai apie lietuvių kalbą, etnografiją, istoriją liudija, kaip gyvai tų laikų visuomenė rūpinosi lietuvių dalykais. Tasai interesavimasis Lietuva, be abėjo, negalėjo nepadaryti žymios įtakos ir į lenkų dailiąją literatūrą. Keliamosios mintys ir klausimai lyg būtų įrašyti tų laikų dienotvarkėn, veikė į poetų ir apysakų rašytojų vaizdenas Užtai gi matome pirmutiniuose lenkų romantizmo dešimtmečiuose iki 1830 m. ir vėliau daug paimtų tėmų iš Lietuvos; vėlesniuose metuose lenkų literatūroje nerandame naujų minčių; kas buvo toliau, tai tik jau įvykusio krypsnio tesinys: pav. Kraševskio „Anafielas", tai yra tik minčių ir davinių vaisius, kurie veikė prieš 1830 m.

Tai yra klausimas, kuris reikėtų atskirai apdirbti. Apie jįjį čion tik trumpai pakalbėsime, kad dapildžius tą, kas ikišiol buvo pasakyta, būtent, kad aukščiau išdėstyti faktai padarė itakos ir į dailiąją lenkų literatūrą.

— Pačioje XIX šimtmečio pradžioje turime dramatinį kurinį, kurio turinys paimtas iš Lietuvos istorijos: Juozo Zaluskio penkių veiksmų tragedija "Trojden", 1805 m. Toji tragedija nebuvo išleista, apie jąją kalba tiktai Estreichr'is savo bibliografijoje (t. I. pusl. 356. Kraków 1872.).

Dviejuose sekančiuose metuose išeina A. O. Mostovskos dvi apysaki: „Matylda i Daniło", powieść żmudzka (Wilno 1806.), ir „Astolda, księżniczka ze krwi Palemona" (2 tomu Wilno 1807). Abiejuose apysakose tik tiek lietuviškumo yra, kad jiedvi pavadintos lietuvių vardais; pačiame turinyje visai ka kitas [126]).

Toms pirmutinėms apysakoms išėjus, lietuvių tėmos iš lenkų poezijos ir apysakų išnyksta ir rodytis vel tik pradeda 1817 metų. Čionai atsitinka tas pats, kas ir su literatūrine tika. Ir tenai XIX šimtmečio pradžioje, prasidėjusis labai štas interesavimas lietuvių dalykais, kurisai ypatingai apsi

[126]) Sulyg. Wojciechowski, Przedmowy do pierwszych powi skich (pam. liter. t. IV, 1905 m. pusl. 265.

Bogušo rašte, išnykšta iki tam laikui, kada atėjo patogesnis laikas proto darbui, būtent iki 1817 metų. Taip lygiai įvyksta ir dailiojoje literatūroje.

— 1817 metais išsina „Dz. Wileński" Dizmos Bončos Tomaševskio „Jagiellonida, w treści i wyjątkach z rękopismu przez Jana Gwalberta Styczyńskiego" (113 — 143). To kurinio leidėjas štai kaip supažindina su juo skaitytoją: „Garsusis tautinėje literatūroje savo poetingais kuriniais, ypatingai gi didaktinė poema „Rolnictwo" Dizma Bonča Tomaševski, užbaigė nesenai originalinę poemą iš XII dainų „Jagiellonida", susidedančią iš 5112 eilių. Tasai karžyginės poezijos rūšies kurinys daro turtingesne mūsų literatūrą, jįjį visados noriai skatys tautiečiai, kurie, garbinimuose Vladislavo Jogėlos viešpatavimo laikuose, mato savo tautos garbę. Todel jaučiu, kad nemažai suteiksiu skaitytojams smagumo, jeigu atpasakodamas epopėjos turinį ir keletą jos ištraukų, čionai paduosiu". Seka ištraukos ir turinio dalys. Visa poema (išleista Berdičove 1817 m.) parašyta oktavomis, per dėm klasiniu budu ir forma, buvo sumanyta, kad apdainuoti „sujungtą Lietuvą su Lenkija", ir „kad atsiminti tuos laikus, kada narsusis lenkas buvo ateiviams malonus, kaimynams galingas". Mes čionai nekalbėsime apie šią poemą artizmo žvilgsniu, bet tik tiek, kiek ji turi ryšio su mūsų tėma. Pirmiausia turime pabrėžti, kad tai yra istorinės poezijos kurinys, kad autorius ėmė medžiagos iš Lietuvos istorijos XIV ir XV šimtmečių. Tomaševskis, matyt, gerai tyrinėjo medžiagą, nes jojo istorijos žinojimas „Jagiellonidoje" apsireiškia gana gilus. Pažymėtinos tos vietos, kur Tomaševskis rašo apie lietuvių XIV šimtmečio papročius ir apeigas.

Trečioje dainoje autorius aprašo surengtą Jogėlai puotą. Per tą iškilmę Lizdėjus dainavo kanklėms pritariant, kaip Ramiuntas pergalėjo Daumantą, Vitenio įžengimas ant sosto ir Gedimino karai. Toje pačioje dainoje aprašytos Algirdo laidotuvės. Poetas perdaug visur seka klasinės epopėjos pavyzdžius. Kunigai, kurie dalyvauja laidotuvėse atėjo iš „Jupitero šventyklos", smilkina lavoną. „Arabijos" kvėpalais, potam eina pasiimti „šventos ugnies iš Vestos bažnyčios" — iš ten jąją atsineša vyriausias kunigas su vaidelytėmis ir kada lavoną uždėjo ant laužo, tuomet

„zanuciły dziewice pogrzebowe pienia,
kapłani świętym ogniem smutny stos zatlili,
błagając modły swemi Acheronta cienie".

Tomaševskio „Jagiellonida" būtų būvusi greit užmiršta, jeigu ne Mickevičiaus, tada universito studento, apie jąją parašyta recenzija, kuri tilpo „Pam. Warszawsk." (t. III. 1819 m. pusl. 70—107). Toji recenzija pirmiausia parodo Mickevičiaus, jauno

studento, aukštą išsilavinimą. Mickevičius vienog da čionai visai neliečia klausimo, delko gi medžiaga paimta iš Lietuvos istorijos. Jisai „Jagiellonida" apkainuoja klasinės epopėjos žvilgsniu. Vienog jau iš recenzijos galima matyti, kiek Mickevičius žinojo ir mylėjo istoriją. Jisai prikiša Tomaševskiui, kad jis klaidingai nupiešęs lietuvių gyvenimą ir papročius XIV šimtmetyje.

Nors Mickievičius „Jagiellonidai" didelės vertės nepriduoda, bet labai galimas daiktas, kad į jojo kurybą padarė įtakos, būtent nukreipė poeto domės į Lietuvą, ypatingai į senovės Lietuvą, kaipo į poezijos tėmų šaltinį.

Tuojau po „Jagiellonidai" ir kartu su recenzija pasirodo spaudoje „Żywila" ir tuo prasideda Mickevičiaus kuryboje lietuvybės periodas.

Lietuva Mickevičiaus poezijoje apsireiškia dvejopai. Iš vienos pusės ji duoda poetui tėmų. Prie tų kurinių priklauso „Żywila", pirmą kartą išleista „Tyg. Wileński", 1819 m. t. VII, pusl. 113—121; potam „Grażyna" ir autgalo „Konrad Wallenrod".

Visuose tuose kuriniuose yra dvi skirtini pusi. Pirmoji nepriklauso, tikrai pasakius, prie mūsų klausimo. Kurinių forma ir jųjų pagrindinė mintis neturi nieko bendro su krypsniu prie Lietuvos. „Živilės" forma nustatyta pagal tų laikų apysakas, jos stilius panašus į seną lenkų stilių. „Gražinoje" yra epizodų lyg rodos paimtų iš Tasso arba net Homero. Kalba atrodo lyg ištobulintas senasis lenkų stilius. Antgalo „Konradas Valenrodas" yra poezinė apysaka, savo forma primenanti Byroną. Kalba ir stilius rodo, kiek Mickevičiaus pasidarbuota toje dirvoje. Jeigu paimsime tų trijų kurinių pagrindinę mintį, mes pamatysime, kad Lietuva netiktai davė poetai medžiagos nupiešti atatinkamų asmenų, scenų, paveikslų, bet ji davė jam pamato išvystyti savo vieną kitą mintį, arba pravesti kokią nors tezę. „Živilėj", Gražinoj, „Konrade Valenrode" tezė, tai vieno asmens pasiaukavimas tėvynei; šioji tezė jau nera archajologinė arba istorinė, bet visai nauja, gyva [127]). Šie klausimai tų laikų lenkų poezijoje nėra taip griežtai su taip vadinamu krypsniu prie Lietuvos surišti.

— Artimiausiame gi sąryšyje su tuo krypsniu yra patsai tėmos pasirinkimas, pati tų kurinių medžiaga. Živilėje visas veiksmas įvyksta Naugarduke; Živilė yra lietuvių kunigaikščio Koriato duktė XV šimtmečio pradžioje.

Pačiame užvardinime autorius aiškiai tą pasako: „powiestka z dziejów litewskich". Iš to išeina, kad šitasai kurinys labai artimame sąrišyje su tais straipsniais, kurių turinys

[127]) Žiur. Adam Mickiewicz przez Józefa Kallenbacha t. I. 1897 44—229. Józef Tretiak „kto jest Mickiewicz".

senovės Lietuvą. Pažymėtinas vėl dalykas, kad Mickevičiaus universito laikais, labai daug buvo Vilniaus laikraštijoje straipsnių apie Lietuvą; atsiminkime prie progos, kad „Towarzystwo Szubrawców“, į kuriuos krypsnis prie Lietuvos nekartą atsimušė, turėjo įtakos ir į filomatus. Čion mums visai nesvarbu, kad Živilėje senovės Lietuvos da neparodo, kad Mickevičius jau būtų giliai apsipažinęs su istorija.

— Mickevičius jau kartą atsistojęs į tas vėžes žengia jomis ir toliau. Rašo „Gražiną“, kuri pirmiau buvo užvardinta: „Korybut, książe Nowogródka, poema z dziejów Litwy“. Čionai senovės Lietuvos paveikslas nupieštas kur kas geriau ir teisingiau, negu „Živilėje“. Pirmiausiai delto, kad poeto talantas sustiprėjo; jisai galėjo sutverti jau paveikslą psichologiniai ir formaliniai geresnį ir labiau įtikinantį, antra, kad Mickevičius prie šio kurimo sąžiningai rengėsi, įsigilindamas į Lietuvos istoriją ir šiaip į Lietuvos dalykus. Apie tai kuoaiškiausiai kalba prie poemos jojo paties pastabos. Iš tų prierašų matyti, kad Mickevičius atsidėjęs skaitė Stryjkovskio kroniką ir Kotzebu'es „Preussens altere Geschichte“ (Ryga 1808). Iš jųjų sužinome, kad jisai žinojo daug faktų iš senovės Lietuvos, josios laidotuvių papročius, žinojo Rėzos išleistus Duonelaičio raštus; apie jojo „Metus“ štai kaip pav., jisai sako: „minėtą poemą kaip turinio taip ir kalbos žvilgsniu, reikia pagirti, beto kas mums labai svarbu, kad joje yra teisingas lietuvių liaudies paveikslas“; girdamas Rėzą dar sako: „garbė gerbiamajam vyrui, kuris nors svetimtautis, sugėdina tautiečius, kuriems taip mažai rūpi savo istorija“ [128]). Tuose prierašuose jisai užsimena apie Łasickį. Remdamasis Becker'io raštu „Versuch einer Geschichte der Hochmeister“. Berlin 1807, kalba apie Vincento iš Moguncijos kroniką, kurioje yra užrašyta, kaip vienas prūsas per kryžiuočių puotą dainavęs apie karalių Vaidevutį. Todel Mickevičius mano, kad visai nereikia juoktis iš Kotzebue's ir Bogušo, kurie sako, kad lietuvių karžyginė poezija buvusi labai turtinga, nors maža kas iš jos tebeliko iki mūsų laikų.

Prūsuose kryžiuočiai bauzdavo mirtimi už lietuvių kalbos rūmuose vartojimą, išvijo iš šalies kartu su čigonais ir žydais vaidelotus ir lietuvių bardus, kurie lietuvių istoriją žinojo ir mokėjo išdainuot. Lietuvoje ir-gi įvedus krikščionystę ir lenkų kalbą, senovės kunigai ir prigimtoji kalba buvo paniekinta ir užmiršta; nuo to laiko tamsi liaudis, pakliuvusi į belaisvę ir pririštą prie žemės, numetusi ginklus į šalį, užmiršo ir karžygių dainas, nuolatos kartodama dabar, labiau atatinkamas savo padėjimui raudas ir sodžiaus daineles. Jeigu dar kas ir užsiliko

---

[128]) Dzieła Adama Mickiewicza. Wydanie literackiego imienia A. Mickiewicza. Tom. III. Lwów 1893, pusl. 55.

iš senovės laikų ir jųjų poezijos, tai tik galima išgirsti namieje ar per apeigas, ir senovės burtų formoje [129]). Iš viso ko matyti, kad Mickevičius, tuose laikuose, labai buvo apsipažinęs su Lietuva. Nagrinėjant Mickievičiaus kurinį atrasta da dvi kroniki, kuriomis poeta nuodojosi: Jono iš Posilge ir Vigando iš Marburgo [130]). Tasai Mickevičiaus įsiskaitymas į raštus mums rodo, kaip buvo sąžiningai jojo rengtasi prie savo kurinių, antra, kaip jisai arti stovėjo lenkų literatūroje krypsnio prie Lietuvos. Galima pasakyti, kad jisai žinojo visus tų laikų raštus apie Lietuvą, kad jisai rūpinosi josios istorija, etnografija, dainomis, papročiais ir apeigomis.

— Jeigu dabar paimsime jojo Konradą Valenrodą, dalykai atrodo truputį kitaip. Rašo Gražiną tuo metu, kada jisai labiausiai buvo užimtas Lietuva, kada visi tų laikų laikraštijoje straipsniai apie jąją vos tik buvo pasirodę; Konradą Valenrodą jisai parašė vėliau ir nuo Gražinos atskirtas netik laiku, bet ir įvairiais įspūdžiais, kurie, žinoma, turėjo anuos pirmutinius nustelbti; po Gražinai eina jojo kalėjimas, ištrėmimas, kelionė į Krymą, jojo buvimas Maskvoje ir Peterburge. Konrade Valenrode nematyti jojo didesnių įsiskaitymų tame laike, jojo medžiaga imama vis iš tų pačių šaltinių kuriais naudojosi ir Gražinoje [131]). Jau Konrade Valenrode ne tiek rūpi Mickevičiui nupiešti teisingas Lietuvos paveikslas, kiek jau pati kurinio idea.

Visgi ir Konradas Valenrodas, nors jau nėra taip griežtai surištas kaip Gražina, su krypsniu prie Lietuvos, vienog pati tėma, patys kurinio istoriniai metmenys turi būti jungiami su tuo krypsniu, su ta pačia įtaka, kurios pagimdė „Živilę“ ir „Gražiną“.

Ikišiol turėjome reikalo su tuo, kiek Lietuvos istorija paveikė į Mickevičiaus kurybą. Kyla klausimas, ar Lietuvos dalykai kitose srityse nepadarė įtakos į Mickevičiaus kurybą. Iš Gražinos prierašų matyti kad poetai ir kiti Lietuvos dalykai rūpėjo, kad jisai užsiiminėjo ir lietuvių liaudies dainomis. Negalėjo tas nerūpėti jaunam romantizmo poetai, kurisai svarstė ką liaudis, jos gyvenimas gali padaryti naujai poezijai. Galima todel paklausti ar liaudies lietuvybės elementai daug padarė įtakos į Mickevičiaus pažiuras ir jojo kurybą.

Tuo žvilgsniu du jojo kuriniu turime pastebėti: balados romansai ir „Vėlių“ antroji dalis.

Įžangoje į „Vėles„ Mickevičius patsai aiškinadamas apeigas, sako, kad jos yra švenčiamos daugelyje apskričių Lietuvoje, Prūsuose ir Kurše, kad tai yra visoms lieiuvių tautos šakoms bendra

---

[129]) Ten pat pusl. 58.
[130]) Bruchnalski, Geneza Grażyny. Lwów. 1890. pusl. 13.
[131]) Pažiur. Bruchnalski. Źródła historyczne „Konrada Wallenroda“ (Pam. Tow. liter. im. Ad. Mickiewicza t. III.

šventė. Jisai Vėlių apeigas jungia su ožio puota, kuri siekia pagonijos laikus; viename „Gražinos“ prieraše jisai užsimena apie tokią puotą XVI šimtmetyje[132]).

Iš prakalbos i „Vėles“ mes sužinome, kad kadaisiai patsai poetas tokiose apeigose dalyvavęs. Išrodo, kad patsai poemos pagrindas lyg būtų paimtas iš lietuvių liaudies papročių. Tą nuomonę galėtų patvirtinti ir šišai faktas, kad tuose raštuose iš kurių Mickevičius sėmė žinių apie senovės Lietuvą, kaip tik yra užsiminimų apie tokias apeigas Lietuvoje, kaip pav. Stryjkovskio kronikoje[133]). Vienog patsai poemos pagrindas paimtas ne iš etnografinės Lietuvos bet iš Baltgudijos[134]). Be to, Mickevičius, kaip jisai yra prakalboje užsiminęs, kad patsai „Vėlių“ apeigose dalyvavęs, tai tas turėjo būti Naugarduke: „Taip maldingos šventės tikslas, atskira vieta, nakties metas, fantastingos apeigos, kadaisiai labai stipriai kalbėjo į mano vaizdeną“ — žodis „kadaisiai“ aiškiai liudija, kad tai buvo senai, jojo jaunystėje.

Naugarduko apylinkėje poeta galėjo dalyvauti ne lietuvių, bet baltgudžių vėlese. Antgalo patsai kurinio užvardinimas paeina iš baltgudžių kalbos.

Kaipo medžiaga Vėlės nepriklauso prie lietuvių pakraipos lenkų literatūroje; iš kitos gi pusės negalima nepastebėti, kad pati mintis parašyti „Vėlės“ kilo iš lietuvių Vėlių. Apie jas skaitė poeta istoriniuose raštuose. Tie skaitymai kaip tik atatinka poeto ūpui palinkusiam dabar prie romantizmo, atatinka jojo teorinėms pažiuroms į poeziją ir tokiu būdu gema mintis parašyti tokį kurinį. Dabar jisai atsimena ką buvo senai pats matęs ir ten randa medžiagos. Medžiaga, etnografijos žvilgsniu, paeina iš baltgudžių, bet mintį paduoda visi tie raštai apie Lietuvą.

Antras kurinys, kurį galime priskaityti prie tos pakraipos yra balados ir romansai, nes kaip patsai poeta sako, yra pasemtos iš liaudies; prieraše prie „Kurhanek Maryli“, paaiškina, kad mintis paimta iš lietuvių dainos. Ir čionai vienog lietuvybės elementai betarpiai į poetą neveikė. Kad jisai interesavosi lietuvių liaudies dainomis apie tai negali būti abejojimo. Kada jisai buvo Vilniuje kaip tik tuomet laikraštijoje pasirodo Stanevičiaus ir Rogalskio lietuvių liaudies dainų. Žinomas dalykas, kad Mickevičius apie jas žinojo. Viename Gražinos prieraše Mickevičius paduoda „senovės lietuvių daina apie Keistučio žirgą“, vertime: „wszak nad tatarskie niema w swiecie koni“, ir t. t. Tai aiškiai liudija, kad Mickevičius, jaunas romantizmo poetas, gy-

---

[132]) Dzieła t. III. 58—59.

[133]) Kallenbach, Tło obrzędowe Dziadoń (Rok Mickiewiczowski, Lwów 1899. pusl. 43.) — Tretiak, Młodość Mickiewicza. t. III. Petersburg 1898, pusl. 180.

[134]) Kallenbach...; Dzieła Mick. t. IV. Lwów 1905, pusl. 313—396.

vendamas Vilniuje, Lietuvos istorija. archajologija ir lietuvių liaudies poezija turėjo užsiiminėti. Liaudies lietuvių dainos rodos nedaug padariusios įtakos į jįjį. Vienose baladose seka lenkų liaudies dainos, kurias girdėdadavo sodžiaus šlektos dainuojamas, pav. „Lilje", ir „Tukaj"; kitose matyti baltgudžių liaudies dainų įtakos, pav. „To lubię", apie kurią poeta sako, kad yra liaudies dainos vertimas.

Mickevičius, turbūt, lietuvių kalbos nežinojo, jeigu gi ištikrųjų vertė, tai gal iš gudų kalbos. Iš išleistų lietuvių liaudies dainų iki tam laikui, ar tai lenkų ar vokiečių kalba, tokios kaip „To lubię" rodos, nebuvo. Da vieną ypatybę pažymėkime. Rogalskio ir Stanevičiaus vertimai, ką jau aukščiau matėme, skiriasi kaip pačiu tonu taip ir būdų nuo liaudies poezijos. Mickevičius gi sąmoningai ir tikslingai savo baladose įveda naują kalbą ir stilių. Iš karto jam tai nepasiseka, vienog jojo vertimai kurkas labiau panašus į liaudies poeziją negu anų vertimuose. Nors Mickevičius tą viską žinojo, vienog jojo poezijoje didelės įtakos nepadarė.

Baladose, nors nelabai didelė, vienog yra Lietuvos įtakos. „Switeź" balados formoje yra istorinis kurinys panašus į Živilę ir Gražiną. Poeta jame mato atsitikimą iš Lietuvos istorijos. Literatūros kritikai nebuvo pastebėję, kad viename Gražinos prieraše poeta nurodė balados genezą. Jis šitaip rašo: „girdėjau iš Onačevičiaus, istorijos žinovo, kad vieno voliniečio kronikoje aprašomas tūlo lietuvių miesto moterų narsumas, kurios vyrams išėjus į karą, pačios gynė sienas, negalėdamos apsiginti nuo priešų pasirinkdavo liuosą mirtį negu pakliūti belaisvėn" [135]).

„Kurhanek Maryli", kuris lyg būtų paimtas iš lietuvių dainos, anot Zdziarskio [136]), poeto prierašas „ze śpiewu litewskiego" nors visų nuomone neturįs pomato, tačiau jame galima surasti lietuvių raudos įtakos; vienog dainos kuri Mickevičiui būtų padavusi tokią mintį, Zdziarskis, sakosi, jokiu būdu negalėjęs surasti. Tokios dainos nesama nė šių dienų lietuvių dainų rinkimuose, nė tose dainose, kurios buvo išleistos Mickevičiaus laikais ir jam būtų galėjusios būti žinomos. Stengtasi priparodyti toje baladoje didelės Karpinskio įtakos [137]). Labiausiai pamatuota yra Zdziarskio nuomonė, kad „Kurhanek Maryli" panašus yra į raudą. Mickevičius skaitė apie raudas visuose raštuose apie Lietuvą. Patsai žodis „kurhan" pasirodo pirmiausiai archajologijos raštuose, ir išten perėjo į poeziją. Iš to išeina, kad nors „Kurhanek Maryli", formos žvilgsnių, toli stovįs nuo liaudies poezi-

[135]) Dzieła t. III. pusl. 61
[136]) pusl. 88—84.
[137]) Tretiak, w dziełach A. M. t. I. Lwów 1896, pusl. 258—270.

jos, vienog jame yra Mickevičiaus studijų apie Lietuvą didėlė įtaka.

Mickevičius yra žymiausias, lenkų romantizmo krypsnio prie Lietuvos dalykų, atstovas. Jįjį pasekė toje srityje ir vėlesnieji lenkų poetai. Slovackis rašo „Mindowe" nusižiurėjęs į Gražiną, Sirokomlės „Margeris" gimė sekant Konradą Valenrodą; Živilė prisidėjo prie „Karilė's atsiradimo, kurią, buvo manyta, Mickevičius parašė [138]).

— Ne vien tiktai Mickevičius iš ten sėmė medžiagos. Jau 1808 metuose Euzebius Slovackis parašė istorinę tragediją „Mendog, król litewski" [139]), išleista rinkinyje „Dzieła" (t. IV. Wilno 1826), vaidinta Varšuvos teatre 1844 m.; kurinys gana silpnas, nors forma ir kalba graži, bet neturįs istorinės ypatybės, parašytas pagal klasinius pavyzdžius [140]).

Vilniuje 1805 m. Jono Gvalbert Stičinskio išėjo istorinis romanas: „Mendog, król litewski"—antras leidinys išėjo 1840 m. Hahn'as tą romaną vadina netikusių perdirbimu, ir parašytų negalima kalba [141]).

Taip pat labai galimas daiktas, kad Jul. Slovackio tragedija „Mindowe" išėjusi 1826 m. atsirado Euz. Slovackį sekant [142]), beto į Jul. Slovackį turėjo veikti Gražinos pavyzdys ir Stryjkovskio kronikos skaitymas, kurių jam nurodė Gražinos prierašai [143]). Krasinskis, sekdamas Mickevičių, parašė legendą „Gastold", kurios turinys paimtas Žemaitijoję, kurioj karžygis šaukiasi perkūno ir t. t.

— Be poezijos, Lietuvos tėmų esama apysakose. Jau mes minėjome Mostovskienės ir Stičinskienės apysakas, pridėkime dar Vrublevskienės „Narymund" 1820 m. ir „Wojsałk, książe litewski". (Rozmaitości Warszawskie pod redakciją F. S. Dmochowskiego 1827. Nr. 8—9). Žymiausias kurinys toje dirvoje yra Bernatavičiaus „Pojata, córka Lizdejki, albo Litwini w XIV w., romans historyczny w 4 tomach, przez F. Bernatowicza w Warszawie 1826". Šioji apysaka turėjo labai didelio pasisekimo, keletą kartų buvo išleista ir versta į lietuvių, rusų, prancūzų, anglų, vokiečių kalbas; iki po šiai dienai nenustojo savo vertės, nes tai buvo geriausia lenkų literatūroje apysaka [144]).

Iš Pojatos matyti autoriaus gilaus susipažinimo su Lietu-

---

[138]) Tyg. Wil. 1819 Pal. Kallenbach, A. M. t. I. Kraków 1897, pusl. 44—45; Chmielowski A. M. Wyd. 2, t. I. Warszawa 1898, pusl. 118—121.

[139]) Wiktor Hahn. Kilka słów o gienezie Mindowego, trag. Jul. Słow. Lwów 1894, pusl. 3.

[140]) Jan Witek. Eur. Słowacki. 1909 m. pusl. 62—77.

[141]) Cit. pusl. 3.

[142]) Hahn, pusl. 3—4.

[143]) Hahn 3—4, 27—28.

[144]) St. Tarnowski. Hist. lit. polsk. t. IV. Kraków 1900. pusl. 377.

vos istorija, ir kiek tais laikais buvo žinoma apie Lietuvą XIV šimtmečio. Bernatovičiuje matyt labai didelės Walter Scott'o įtakos, beto jame yra didelė dar romantizmo įtaka. Apysakoje nupieštieji asmenys ir atsitikimai perdaug išdailinti, perdaug išrodo „civilizuoti" negu ištikrųjų taip buvę. Pati gi mintis atvaizduoti Lietuvos paveikslas yra dirbtina ir nesutinkanti su epoka. Pojata, todel, išskiriant kaikuriuos dalykus yra tikras tiems laikams, istorinis paveikslas, vienog apdirbimo būdas ir tonas truputį tą jų istoriškumą mažina, Gražina pav., tuo žvilgsniu, duoda kur kas teisingesnį ir tikresnį istorijos paveikslą.

Tuo baigiame mūsų apžvalgą. Mes matėme, kaip pačioje XIX šimtmečio pradžioje prasidedá mokslingas užsiėmimas Lietuva: kaip tasai darbas išduoda labai žymių vaisių; kaip sąrišyje su Lietuvos tyrinėjimais jie persikelia ir į daliąją literatūrą. Vienog literatūroje tų tirinėjimų padalinimas truputį kitoks negu šiaip straipsniuose: kada gi juose lietuvių tėmos dalinamos lygiai į istoriją, archajologiją, mitologiją ir etnografiją, dailiojoje literatūroje istorijos tėmos kitas viršija kokybe ir kiekybe. Tą apsireiškimą mes tuo galime išaiškinti, kad visoj tų laikų literatūroje istorinės tėmos ir pati istorija buvo užėmūsi labai svarbią vietą.

— Šiame mūsų rašte pasitenkinome tiktai periodu iki 1830 metų. Čionai norime pastebėti dar tą, kad tasai krypsnys, kuris prasidėjo prieš 1830 m., vystosi ir toliau; istorijos srityje išduoda Narbuto lietuvių tautos istoriją, literatūroje Krašiauskio senovės Lietuvių epopeją. Toje epopėjoje, kur istoriniai faktai jungiami su poeto išsvajotais įvykiais, nors neturėjo perdaug didelės artistinės vertės, vienog nustatė visuomenės pažiurą į senovės Lietuvą, josios papročius, tikybą, ir tik paskutiniai Brücknerio, Mierzynskio ir kitų tyrinėjimai jąją pakreipė kitaip.

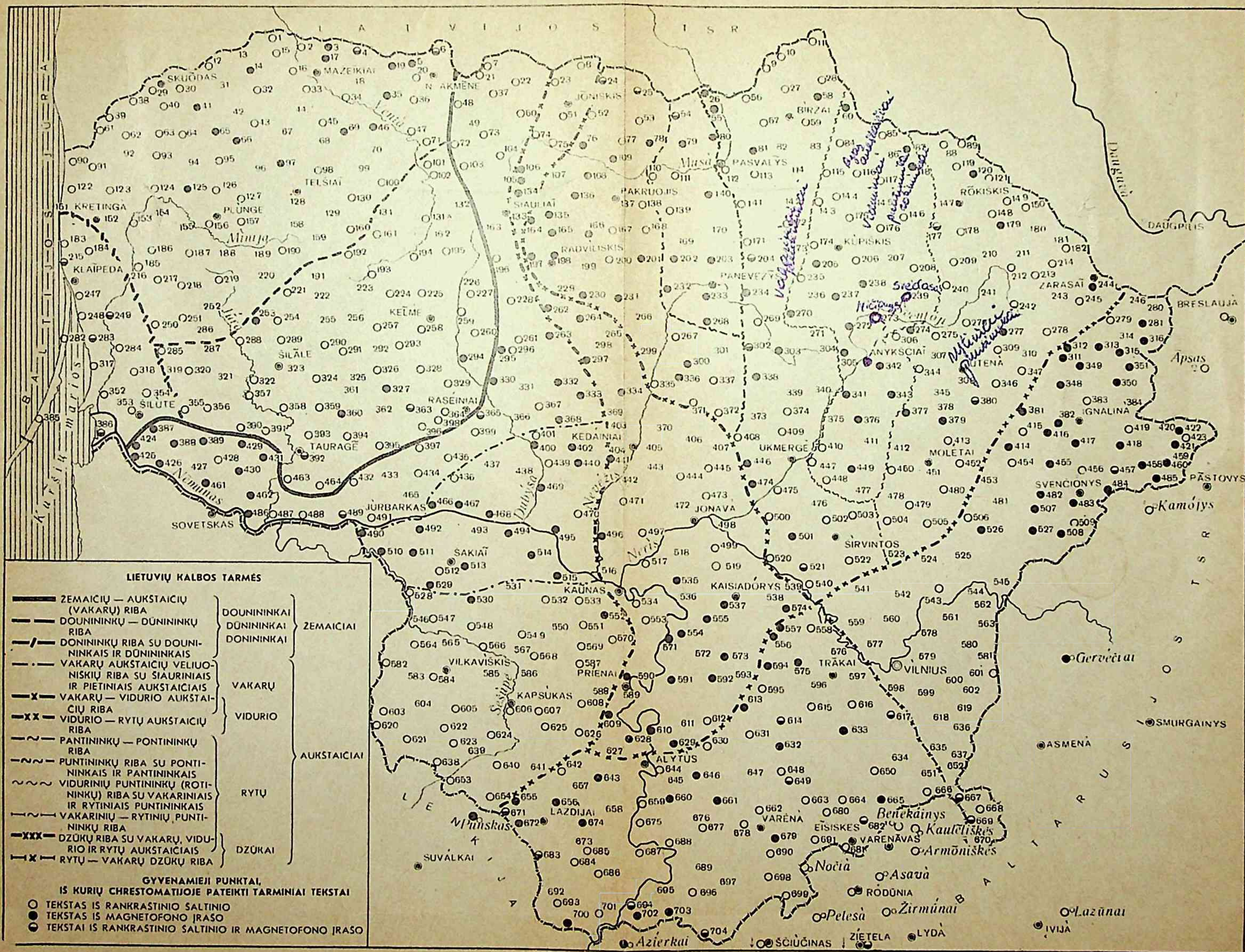
Vienog pasilieka neužginčijamas faktas, kad lietuvybės elementai XIX šimtmečio pradžioje padarė labai žymios įtakos į lenkų literatūrą, per tai visai buvo rimtas pamatas išskirti juos iš kitų lenkų literatūroj veiksnių ir gvildenti juos atskirai, kaipo atskirą literatūroje krypsnį.

TURINYS.

KAI KURIOS SPAUDOS KLAIDOS.

Pusl.	*eilutė*	*atspausdinta*	*turi būti.*
1	4	letuvių	lietuvių
1	5	Vilniecio	Vilniečio
19	19	hystoriczna	historyczna
19	28	už tai	užtai
35	3	charakterinų	charakteringų
35	7	jui	jau
39	24	užsiemimo	užsiėmimo
43	34	tų	tą
47	21	dviejuose	dvejuose

LATVIJOS TSR
BALTIJOS JŪRA
Kuršių marios
SKUODAS
MAŽEIKIAI
N. AKMENĖ
JONIŠKIS
BIRŽAI
Mūša
PASVALYS
KRETINGA
PLUNGĖ
TELŠIAI
Minija
Venta
ŠIAULIAI
PAKRUOJIS
RADVILIŠKIS
KUPIŠKIS
ROKIŠKIS
DAUGPILIS
Dauguva
KLAIPĖDA
KELMĖ
PANEVĖŽYS
ZARASAI
BRESLAUJA
ŠILALĖ
Šventoji
ANYKŠČIAI
UTENA
Apsas
ŠILUTĖ
RASEINIAI
TAURAGĖ
KĖDAINIAI
UKMERGĖ
MOLĖTAI
IGNALINA
ŠVENČIONYS
PASTOVYS
Kamótys
Nemunas
SOVETSKAS
JURBARKAS
Dubysa
Nevėžis
JONAVA
ŠIRVINTOS
Neris
ŠAKIAI
KAUNAS
KAIŠIADORYS
VILKAVIŠKIS
PRIENAI
TRAKAI
VILNIUS
Gervėčiai
Šešupė
KAPSUKAS
SMURGAINYS
ASMENA
ALYTUS
LENKIJA
Punskas
LAZDIJAI
VARĖNA
Benekainys
EIŠIŠKĖS
Kaulėliškės
VARĖNAVAS
Armoniškės
SUVALKAI
Nočia
Asava
RODŪNIA
Pelesa
Žirmūnai
Lazūnai
IVIJA
LYDA
ZIETELA
ŠČIUČINAS
Azierkai
BALTARUSIJOS TSR
LIETUVIŲ KALBOS TARMĖS
ŽEMAIČIŲ — AUKŠTAIČIŲ (VAKARŲ) RIBA
DOUNININKŲ — DŪNININKŲ RIBA
DONININKŲ RIBA SU DOUNININKAIS IR DŪNININKAIS
VAKARŲ AUKŠTAIČIŲ VELIUONIŠKIŲ RIBA SU ŠIAURINIAIS IR PIETINIAIS AUKŠTAIČIAIS
VAKARŲ — VIDURIO AUKŠTAIČIŲ RIBA
VIDURIO — RYTŲ AUKŠTAIČIŲ RIBA
PANTININKŲ — PONTININKŲ RIBA
PUNTININKŲ RIBA SU PONTININKAIS IR PANTININKAIS
VIDURINIŲ PUNTININKŲ (ROTININKŲ) RIBA SU VAKARINIAIS IR RYTINIAIS PUNTININKAIS
VAKARINIŲ — RYTINIŲ PUNTININKŲ RIBA
DZŪKŲ RIBA SU VAKARŲ, VIDURIO IR RYTŲ AUKŠTAIČIAIS
RYTŲ — VAKARŲ DZŪKŲ RIBA
DOUNININKAI
DŪNININKAI
DONININKAI
ŽEMAIČIAI
VAKARŲ
VIDURIO
AUKŠTAIČIAI
RYTŲ
DZŪKAI
GYVENAMIEJI PUNKTAI, IŠ KURIŲ CHRESTOMATIJOJE PATEIKTI TARMINIAI TEKSTAI
TEKSTAS IŠ RANKRAŠTINIO ŠALTINIO
TEKSTAS IŠ MAGNETOFONO ĮRAŠO
TEKSTAI IŠ RANKRAŠTINIO ŠALTINIO IR MAGNETOFONO ĮRAŠO